

A. Rudītis

Domas
par tikumu audzināšanu

Vecākiem, skolotājiem,
atklātības darbiniekiem

1927.

Autora izdevums.

A. Rudins

Domas

par tikumu audzināšanu

Vēstiem skolotājiem
atklāstības darbiniekiem

1957

Atgāta izdevums

371.03
IV H
L $\frac{37}{126}$

A. Rudītis

Domas
par tikumu audzināšanu

Vecākiem, skolotājiem,
atklatības darbiniekiem

1927.

Autora izdevums.

a
i
n
a
-
i
s
s
-
s
i
s
-
n
-
ā
n
z
s
-
-
u
l
-
-
u
n
-
-
n
u
n

030840308 ✓

L. V. B.
In. 178.686.

E. Pipiņa un J. Upmaņa drukātava, Rīgā, Marijas ielā 10.

Ievadam.

Mūsu laiku zinātne ieskata, ka tiklab dabā, kā vēsturē valda nepārtraukta attīstība, ko noteic negrozāmie cēlonības likumi. Bez šaubām, arī cilvēka gara dzīve padota zināmai cēlonībai un attīstības gaitai. Taču, šo mācību mēs nevaram tulkot tā, ka mūsu garīgo īpašību izkopšanā un mūsu tikumiskās personības izveidošanā mums pašiem nebūtu nekādu uzdevumu un pienākumu, ka mums viss būtu jāgaida tikai no nenovēršamās dabas un evolūcijas gaitas. Mēs ieskatām, ka viss, kas mūs dara par apzinīgi tikumiskiem cilvēkiem, iegūstams tikai personīgā cīņā ar mūsu dabas dziņām, kārībām un apdomības trūkumu. Tas zīmējas uz atsevišķiem cilvēkiem un veselām tautām. Ar ārējo apstākļu maiņu pārveidojas dzīves formas un cilvēku attiecības. Tas uzliek svarīgus uzdevumus arī tikumiskā ziņā, no kuriem nevar novērsties bez smagām sekām priekš visas tautas.

Mūsu tauta pārdzīvo strauju progresu politiskas un saimnieciskas atbrīvošanās gaitā. Ja mēs spēsim arī tikumiskā ziņā tikpat spēji augt, tad mūsu sapni nebūs veltī, un mēs ieņemsim cienījamu stāvokli kulturas tautu saimē. Tas aicinā mūs uz darbu un rosību tikumiskās audzināšanas un pašaudzināšanas laukā.

Šis grāmatīņas nolūks tad nu ir vairot šādu rosību. Pieskaroties dažiem mūsu tikumiskās dzīves defektiem un norādot uz gaišāko un labāko cilvēku domām par šādu un līdzīgu trūkumu novēršanu un tikumiskās personības izveidošanu, esmu gribējis asināt sabiedrības interesi priekš šiem, pēc manas dziļākās pārliecības, vissvarīgākajiem cilvēka dzīves problemiem. Ne mācīt, vai atklāt kādas jaunas patiesības ir turpmāko rindīņu nolūks, bet ierosināt uz atklātu domu izmaiņu un nodziļināšanos jautājumos, kas attiecas uz mūsu bērnu un mūsu tautas nākotni. Ar ilgošanos tādēļ gaidīšu uz katru nopietni domātu un godīgu aizķerto jautājumu iztirzāšanu un kritiku. Jo pateicīgs būšu vecākiem un koleģiem - skolotājiem par rakstiskiem vai mutiskiem aizrādījumiem un piedzīvojumu atstāstījumiem, kas varētu noderēt šā darbā papildināšanai un padziļināšanai turpinākos izdevumos.

Jaunpiebalgā, nov. 1926. g.

Autors.

1. Tikumi un viņu nozīme.

Par tikumu saucam tādu cilvēka gribas un tieksmju virzienu, kas sakrīt ar mūsu laika ieskatiem par to, kas ir labs. Tikumīgs darbs neprasa pēc atmaksas un viņam nav blakus nolūku. Viņu noteic galvenā kārtā pienākuma apziņa un prieks, ko sajūt pats labā darba darītājs sevī. Attīstības gaitā tikumi izauguši no dabiskajām dziņām, kā: pašuzturas, dzimuma, mātes mīlestības, biedrošanās un citām, kuŗas pašas par sevi nav ne labas, ne ļaunas; viņas top par tikumiem, kad sāk vadīties no pienākuma apziņas, vai cita kāda augstāka mērķa. Šo augstāko mērķi pēc mūsu pasaules uzskata mēs ieraugām tajā pilnībā, par kuru runā Kristus, kad viņš māca mīlēt savu tuvāku kā sevi pašu. Kants to pašu izsaka apmēram tā: „Dzīvo un izturies tā, kā ikvienam, nostādītam tavā vietā, vajadzētu dzīvot un izturēties.“

Tā kā vēsturiskās attīstības gaitā mainās cilvēku atziņas, tad arī jēdziens par tikumiem padots attīstības un izveidošanās likumiem. Un tāpēc tikumi visos laikos nav gluži vieni un tie paši. Ko viens laiks, zināmos apstākļos, atzīst par vērtīgu tikumu, to otrs laiks, citos sadzīves apstākļos, var uzskatīt par bīstamu un apkaŗojamu netikumu. Tādi senatnes tikumi, ko tagad apkaŗojam kā netikumus, ir asinsatriebība, duels, reliģiska vai viesmīlības prostitucija u. c. Seno grieķu tikumības mācības dibinājās uz četriem pamattikumiem: gudrību, drošsirdību, pašsavaldīšanos un taisnību. Aristotels bez tam vēl uzšver mērenību, jo tikai mērenais izturēšanās veids vedot visās dzīves attiecībās pie tikuma. Kristīgā ticība šiem grieķu pamattikumiem pievienoja vēl ticību, cerību un mīlestību. No šiem tad nu atvasināmi visi citi tikumi. Vieni no tikumiem attiecas uz atsevišķa cilvēka garīgo dzīvi; tie individuēlie tikumi, kā: pašsavaldīšanās, mērenība u. c.; otri tikumi kārto cilvēku savstarpējās attiecības un tos saucam par sabiedriskiem tikumiem; tādi būtu taisnība, patiesība, sirsnība u. c.

Tikumīga dzīve ir nevien personīgās laimes un labklājības pamats, bet no viņas smel spēkus arī tautas un valstis sava vēsturiskā uzdevuma izpildīšanā. Tāpēc redzam, ka ar tiku-

mības jautājumiem no visvecākiem laikiem nodarbojas reliģiju dibinātāji, domātāji un valstsvīri. Tikumus ņem savā apšardzībā valšķu likumi, viņus apdzied dzejnieki. viņu augsto vērtību pauž tautu tradīcijas un seno laiku pieminekļi. Un kā visspilgtākie meteori pie cilvēces vēsturiskās attīstības apvārkšņa mirdz nevis vareno iekarotāju, masu organizētāju un milzu valstību likteņu lēmēju, nedz arī ievērojamu izgudrotāju vārdi, bet gan kluso, vientuļo tikumisko cīnītāju un savu dabīgo dziņu pārvarētāju cēlā piemiņa un piemēri ir tie, kas apgaismo cilvēces turpmāko ceļu. Mēs varam būt netikumīgi un nevarīgi savās dzīves cīņās, bet nav neviena starp mums, kas nesajustu dziļu cienību pret cilvēces atmiņā iezīmēto gara varoņu vārdiem.

Tautu dzīvē ir vētru un negaisu laikmeti, kad pastāvošās valstis un varas iet bojā un ceļas jaunas. Daudz šādos laikos tiek izpostīts materialu vērtību, daudz mākslas priekšmetu, cilvēku dzīvību. Taču vēl vairāk tautas zaudē pie savas tikumības. Vācu rakstnieks Z u d e r m a n s tēlo ļaužu dzīvi Vācijā pēc Napoleona karjiem sekošiem vārdiem: „Kā pēc visiem mierlīgumiem, arī 1814. gads Vācijā bij gluži traks laiks. Gads, kuŗš priekš mums, vēlāk dzimušiem, nebeidz atskanēt ērģeļu brāzienos un zvanu skaņu vilņos kā nerimstošu slavas dziesmu neaptverams akords, šis gads ir pieredzējis vairāk varmācības un nozieguma kā neviens cits priekš un pēc viņa.“ (Sk. Zudermaņa „Der Katzensteg“ lapp. 5.) Vai par mūsu pēckara dzīvi nav tas pats sakāms? Vai visas tās ģimeņu dramas, pašnāvības, izvarošanas, slepkavības, laupīšanas, krāpšanas, viltīgi bankroti, spekulācijas, naudas piesavināšanās, kukulošana u. t. t. u. t. nav laika zīmes un nerunā par nedzirdētu tikumu pagrimšanu mūsu zemē un tautā? Vislaunākais vēl tas, ka ar visu to esam tā apraduši, ka nekas mūs vairs neuztrauc, mēs ne par ko vairs nebrīnamies un nenoskumstam. Nopietnas grāmatas un raksti neatrod lasītāju, bet asins un netiklības lubenieciskā literatūra rauš viņu kopējiem zelta kalnus. Mūsu jaunatne ir padota tādiem kārdinājumiem un pavedējiem, par kādiem priekškaŗa ļaudis nespēja nemaz iedomāties. Vai tāpēc gan brīnums, ka mūsu bērni tiek svaidīti no vienas galejības otrā: drīz viņus redzam karstu patriotu rindās, drīz tiem jau spridzināmas vielas rokā; te viņi alkst pēc augstiem ideāliem, te noslikst izvīrtības purvā, kam gals izsamisums un bojā iešana. Acumirkļi mūsu dzīvi pār-

valda egoistiskas grupu un grupiņu intereses, ko sedz ar valsts un sabiedrības labuma raibajām frazēm. Bet jaunatnei vajaga īstu, patiesu ideālu, un tāpēc, cik viņai ir izdevība paskatīties zem šīm segām, tik viņa zaudē ticību uz dzīvi un iet bojā, vai aprok ideālus un laiž kuģi pa straumi. Tāda ir dziļā un satriecinošā traģēdija, ko pārdzīvo mūsu inteligentā jaunatne. Še romanām, ko nozīmē solidas, gadusimteniem vecas, tradīcijām un vērtīgiem ieradumiem bagātas kultūras trūkums. Kā mums trūkst uzkrātu kapitālu, ar ko izbūvēt mūsu ūdenskrītumus un nosausināt purvājus, tā trūkst mums arī mūsu psihē uzkrātu neapšaubāmu tikumisku vērtību. Nav mūsu soļiem pārliecības un ieraduma spēka. Tiklab individuēlās, kā sociālās tikumības ziņā mēs vēl esam meklētāji un cēlēji.

2. Zināšanu tikumiskā vērtība.

Latvju tauta nešaubīgi tic izglītības gaismai. Šo ticību viņā dēstījuši viņas lielie modinātāji un garīgie vadoni. Te mināms lielais 18. gadusimtena darbonis Vecais Stenders. Viņš skubina ļaudis uz skolu („Tur, skolā! Tur, skolā! Tur mūsu laime zel! Kad mēs labi mācāmies, tad mums priekus cel.“), uz grāmatām („Cienījamās ligavinas, manas mīlās grāmatas!“). Viņš sniedz latvju tautai garīgus un laicīgus rakstus, māca to prātu cilāt un nākt pie augstākas atzišanas. Viņš, kā racionalists, tic prāta izglītībai caur dabas izprašanu un Dieva atzišanu. Pēc viņa pārliecības, latvju daudzīnātie netikumi izzudīs, līdz ko tauta būs atsavinājusies no tumsības valgiem. Šī vecā Stendera ticība un ieskati visā pilnībā pārgāja uz latvju rakstnieku vēlākām baudzēm un īsti uz tautiskā laikmeta darbiniekiem. Krišjānis Valdemars saka: „Ak sniedziet jūs, kam Dievs līdzējis pie gaismas tikt un gudrības sauli baudīt, sniedziet jēl saviem brāļiem tumsībā roku un velciet tos gaismā. Jūs, kam Dievs vēlējis savas dienas valkāt kā gribēdāmiem un kam sirds nesas cilvēku būšanas labot, te jums tīrums liels labu sēklu kaisīt.“ Vai atkal: „Tam vien priekī gavilē visā plašā pasaulē, kas ar prātu dedzīgu dzenas iekrāt gudrību.“ Un tad arī sākās lielais apgaismības darbs pie latvju tautas. Auga gara gaisma, vairojās laicīgā manta, stiprinājās tiesiskais stāvoklis un skaidrojās latvju tautas garīgais sejs, modās patstāvības un neatkarības ilgas, kas vēsturisku režģījumu gaitā mūs noveda pie tagadējā cienījamā stāvokļa pasaules kulturtautu starpā. Vergu laiki zūd no tautas atmiņas. Bet vergu laiku netikumi? Vai tie modernizētā veidā nestindzina mūsu valsts dzīvi un neaptumšo mūsu neatkarības priekus? Tiešām gan, īsta tumsība starp latvjiem reti būs sastopama, dzīve pēc izglītības nav gājusi mazumā, skolu lietas pilda avižu slejas un skolu un kulturelu organizāciju budžeti ieņem redzamu vietu mūsu tautas saimniecībā; rotācijas mašīnas izmet ikdienas milzīgu masu apdrukāta papīra, kas gandrīz tāi pašā dienā izdalās pa visu Latviju, tiek kāriģi uzķerta un izlasīta, bet netikums, noziedzība un tautas garīgais nespēks pieaug bīstamos apmēros. Tas aicina uz pārdomāšanu.

Mūsu, tā saucamo, inteligento aprindu dzīve uzrāda brīnišķīgas pretrunas. Kurš gan no mums nav uz skolas sola sajušminājies par žēlsirdīgo zamarieti, kurš nav spirdzinājies pie Porīka un Savlieša stāstu sirdsšķīstajiem, pašaieliedzīgajiem, svētajiem cilvēkiem, kurš no mums nav bijis līdz asarām kustināts no altruisma, cilvēkmīlestības augstajiem ideāliem. Mēs visi zinām, ka egoisms neļauj mums pacelties pār dzīvnieciskajiem instinktiem, kuri viermēr izsalkuši un arī pēc sava apmierinājuma nesniedz cilvēkam ilgstošu prieku un lab sajūtu. Dzinā vienīgi pēc personīgā labuma dvēsele top kropla, viņas spēki izsīkst, dzenoties pakal sīkiem mērķiem, viņas mieru laupa aizdomas un bailes, viņu aptašķī visādi netīri veikali. To visu mēs labi zinām. Un tomēr, cik nelabojami egoisti mūsu inteligenti savā dzīvē un darbos! Mēs visi zinām, ka mūsu varās vīru un politikas taisītāju nepiepildamā apetīte žņaudz mūsu dzīvi un apdraud mūsu valsts pastāvēšanu. Mēs visi to zinām, visi to nosodām, un tomēr, kurš tiekam tuvāk pie valsts pīrāga, tas savas intereses neaizmirst. Gluži tā pati aina privātā dzīvē. Ko nozīmē šāda liktenīga divpusība?

Varētu ņemt vēl citus piemērus. Kur gan vairāk būs daudzdzināta vienprātības un saerības augstā vērtība, kā pie mums. Mūsu skolu lasāmgrāmatas no senlaikiem pauž šo elementāro tikumu un viņa lielo nozīmi. Un tomēr mūsu dzīvē nav šis tikums izmanāms. Politikā mēs esam šauri grupu un interešu cilvēki, biedrību dzīvē šaurisirdīgi, neiecietīgi pašmīļi, kas bez mazākās kautrēšanās dibinām jaunu biedrību un ceļam līdzās jau pastāvošam biedrību namam jaunu, līdz ko mūsu rašmīlība ievainota un mēs nejutamies stāvokļa kungji. Vispārības intereses un kopējā lieta tiek aizmirsta un vienprātība izrādās par tukšiem vārdiem. Sadarbības vietā iestājas savstarpēja arkašošanās, ķengāšanās un sabiedriskā darba niecināšana. Kāpēc tāda plaša starp mūsu atziņu pasauli un mūsu darbiem dzīvē?

Nav jādama, ka mēs vien esam tādi divpusīgi cilvēki. Tādu pašu nespēju sekot dzīvē savām iemīlotām un iecienītām atziņām sastopam pie visiem cilvēkiem. Jau apustulis Pāvils liecina par sevi, ka to labu, ko viņš gribot, viņš nedarot, bet gan darot launu, ko viņš negribot. Psihologi šo parādību pietiekoši jau apgaismojusi. Izrādās, ka mūsu gribu nespēj locīt mūsu zināšanas un atziņas kā tādas. Mēs varam

daudz ko zināt, bet kamēr šī zināšana nav modinājusi zināmas jūtu emocijas mūsu dvēselē, tikmēr viņa priekš mums vienaldzīga un nevar ierosināt mūsu gribu uz kādu attiecīgu darbību. Vienaldzīgi slīd mūsu acis pār notikumu kroniku laikrakstā ar visām savām šausmām un briesmām. Taču tas netraucē mūsu mieru un mēs omulīgi liekamies gulēt. Bet nejauši mūsu acis atduras uz mums tuva cilvēka vārdu. Viņam draud nelaime, vai lielas nepatīkšanas. Mēs esam satricināti. Ar mūsu mieru pagalam; mēs apgādājamies ar dzelzceļa biļeti un dodamies ceļā, lai novērstu, ko nevēlamies, vai panāktu iekārojamo. Šai gadījumā zināšana modināja jūtas, un tās ierosināja mūsu gribu uz darbību. Tā tad mūsu gribu vada ne prāts, ne zināšanas un atziņas kā tādas, bet tikai ierosinot attiecīgas emocijas, kurām tad arī padodas mūsu griba. Psihologs Vundts saka, ka tieši gribas ierosinātāji uz darbību ir jūtas. Visas pārējās gara spējas var iespaidot gribu tikai tiktāl, par cik viņas var pārvērsties jūtās. Mēs darbojamies, ko iekārodami, vai no kā izvairīdamies, kas vienmēr saistīts ar labpatikas vai nepatīkas jūtām.

Rībo saka, ka ideja kā tāda, kā parasta apziņas parādība, bezspēcīga un nevar locīt gribu uz darbību. Viņa pāriet darbos tikai tad, kad tā izjusta, kad tai seko emocionāls stāvoklis, kad mostās vēlēšanās, iegriba. Var sīki izstudēt visas morāles mācības un nepielikt neviena atoma pie savas praktiskās morāles, jo mēs dzīvē nevaicājamies no abstraktām zināšanām, bet no jūtām. Prāts var atrast jaunu patiesību un atzīt viņu par atbilstošu lietu dabiskam stāvoklim, bet tas vēl nespēj vadīt mūsu gribu uz zināmu darbību. Mēs zinām, ka senie grieķi bij augsti kultūrela tauta. Viņu filosofija vēl tagad noder par studiju priekšmetu un bieži pārsteidz mūs ar savu domu asumu, ideju bagātību un fantāzijas lidojumu. Un tomēr grieķi neizauga līdz atziņai, ka tuvāku mīlestība attiecināma arī uz negrieķiem, tā sauktiem barbariem. Kavēklis šē bija nacionālās jūtas, patriotisms, kam pie senajiem grieķiem bija noteicošā nozīme. Kristīgā ticība bez grūtībām atzina visus cilvēkus par viena debesu tēva bērniem, ne, protams, ar sava gara pārākumu, bet tāpēc, ka šē noteicošais vārds piederēja dziļām reliģiskām jūtām un cilvēkmīlestībai. Cilvēka prāts ātri un viegli uztver jaunas idejas un atziņas, bet ne kādreiz šē prāta elementi rada attiecīgas emocijas un piemērotus tikumus. Daudzreiz zinātniskās patiesības slēpjās

cilvēku apziņā gadu simteņus un tūkstošus, neierosinādamas nekādas dziņas uz darbību. Šai parādībai dažādi cēloņi.

Vispirms cilvēku atziņu krājumā atrodas tā sauktās pār-agrās patiesības, kuŗas neatrod savai piepildīšanai pietiekoši sagatavotu zemi; viņas snaūž neauglīgi un nedod jūtu zemē asnus. Tas notiek īsti ar idejām, kuŗas stāv pretrunā ar ve-cajām idejām un kam nav tiešu sakaru ar praktisko dzīvi. Atzītas un izjustas, pēc S p e n s e r a mācības, tiek tikai tādas atziņas, kas pieskaņojamas privātās un sabiedriskās dzīves principu vidējam līmenim, kaut arī viņas neapmierinātu kon-sekventas loģikas prasības. 6. gadusimtenī priekš Kristus Ķīnā gudrības mācītājs L a o d z e sludināja: „Gudrā sirds pukst vienlīdzīgi priekš visas cilvēces. Kas ir labs un krietns, tam arī es esmu labs, tā saka gudrais, un kas ir ļauns un krīt, vai pret to es varētu būt ļauns? Kas nav taisns un godīgs, vai tad pret to arī man būt viltīgam un ļaunam?“ Šī mācība šķiet tik skaidra un loģiska. Taču ķīniešiem viņa bija par augstu un nepieņemamu. Daudz viegiāki dzīvē iespiedās tā paša gadusimtena mācītāja K u n g f u d z e s mācības, kas tu-vāki pieslējās tautas masu garīgai noskaņai. Par Laodzes prasību, ka arī netaisnība jāatalgo ar labu, Kungfudze sprieda, ar ko tad lai atalgojot labo. Tāpat arī mums šo baltdien tu-vāks vecās derības bauslis: „Aci pret aci un zobu pret zobu“, nekā Kristus mācība par mīlestību pret saviem vajātājiem.

Tad, vairums cilvēku pēc savas dabas stipri nepieejami jaunām tikumiskām emocijām. Pat daudzi ievērojami domātāji, kas ar loģikas lidojumu pārsteidz sava laika cilvēci un no-der par apbrīnošanas objektu vēlākām paaudzēm, savā tiku-miskā dzīvē vērtās sen novazātos netikumos. Tāds bija ķei-zara Nerona skolotājs, ievērojamais filozofs S e n e k a. Viņš piederēja pie stoīku skolas un prasīja vienkāršu un stingru dzīvi nabadzībā un sevis aizliegšanā, kamēr pats dzīvoja grez-nībā un nodarbojās ar augļošanu; viņš slavēja neatkarību un pats zemiski lida Nerona priekšā, meta zibeņus pret noziedzību un noziedzniekiem un aizstāvēja savu noziedzīgo pavēlnieku Neronu. B e k o n s nodibināja mācību par „zināšanu tiku-misko vērtību“, bet pats nodarbojās ar vienkāršu krāpšanu. Ž. R u s s o lika pamatus jaunai, humanai audzināšanas siste-mai, bet pats savus bērņus nodeva patversmē.

Treškārt, katra jauna atziņa atrod cilvēka dvēselē sev priekšā ne tikai citas, viņai pretrunīgas patiesības, bet arī to

radītās jūtas un nostiprinājušos tikumus, kas nelavj rasties un izaugt jaunām jūtām un tikumiem. Ja nu jaunās atziņas negrib padoties un nelaujas noraidīties, tad sākas ilga un nesaudzīga cīņa, līdz pamazām nostiprinās un ņem virsroku jaunās tieksmes. Bez šādas cīņas nav pavisam saprotama ļaužu pretošanās dažādiem visaugstākā mērā derīgiem jauninājumiem. Piemēra dēļ varētu minēt attiecības pret dueli un alkoholismu. Pret šiem senatnes mantojumiem runā vesels prāts, zinātne, reliģija, valsts iestādījumi, mūsu laiku apgaismotākie gari, taču vēl šo baltdien alkohols slīcina zemes un tautas un senpārdzīvotiem viduslaiku ieskatiem par personīgā goda aizstāvēšanu arvien vēl tiek ziedotas cilvēku dzīvības. Tā Ziemeļ-Amerikas brīvais pilsonis nevar pārspēt savas iedzimtās pārākuma sajūtas pret melnajiem, Eiropas aristokrātija pret vienkāršā darba strādniekiem, lielās kulturtautas pret mazažām un jaunajām tautām. Pašas apspiestās un vārdzinātās tautas un ļaužu šķiras grūti atradināmas no sava pakārtotā stāvokļa. Senie jūdi tuksnesī slavēja Eģiptes galas podus un mūsu ļaudis arvien vēl nogaužas pēc piederības pie cariskās Krievijas. Šī cīņa ved pie nebeidzamām nesaņķām paaudžu un dzimuma kārtu starpā un devusi bagātu tīgu materialu mākslas sacerējumiem.

Tā tad mūs vairs neapmierina racionalistiskais uzskats, pēc kuŗa cilvēks dara ļaunu tikai tāpēc, ka viņš labo nepazīst un nesaprot. Ja tā būtu, tad cilvēces tikumiskā audzināšana būtu samērā viegls darbs, un mēs šai ziņā stāvētu cilvēces pirmajās rindās, jo mūsu tauta bez šaubām stādama apgaismoto tautu vidū. Ari vecāku un vispāri audzinātāju uzdevums būtu diezgan vienkāršs. Mums būtu jāgādā tikai par to, lai mūsu audzēkņi pareizi piesavinātos mūsu laika zināšanas, un mēs būtu droši par viņu svētīgu un apgaismotu dzīves ceļu. Kā jau sākumā aizrādījam, zinātniska izglītība ir liels audzinošs spēks, kas izklidina aizspriedumu un tumsības netikumus, mēs nevaram mazināt viņas nozīmi; taisni otrādi, mums jāpieļiek visas pūles, lai pareizas zinātniskas atziņas iespīestos vistumšākos dzimtenes stūrīšos un mūsu tauta patiesi būtu spējīga sekot nevien partijai kņadaļ un politiskām intrigām, bet arī mūsu laiku zinātniskām atziņām un filosofiskai domai. Ar to veicināsim pastiprinātu un nepārtrauktu progresa gaitu mūsu zemē un palīdzēsim mūsu tautai drīzāk nākt pie vērtīgas tiku-

miskas pagātnes un krietnām tradīcijām, kas piešķirs mūsu tautas tikumībai zolidumu un stabilitāti.

Bet ar to vēl nepietiek. Kā tautu, tā arī atsevišķa individa dzīvē atziņas un idejas jāpārdzīvo un jāizjūt, līdz ronās jaunās tieksmes, kas iespaido gribu. Šīs tieksmes jānostiprina ieradumos un tikumos. Tas ir lēns un grūts darbs un to īsti saucam par audzināšanu. Tai jābūt neatlaidīgai un nepārtauktai un jā sākas jau sen agrāki par individa domāšanas atīstību un apzinīgas dzīves sākumu. Nepareizi tāpēc dara tie vecāki, kas skatās uz savu bērnu netikumiem caur pirkstiem, mierinādami sevi ar to, ka gan jau atmetīšot visus niekus, kad nākšot pie prāta. Nepareizi arī visu gaidīt no skolas un izglītības. Gan tiesa, arī skolas īstais uzdevums, sevišķi pamatskolā, būtu audzināšana, bet pie mūsu birokratiskās domāšanas kārtības viņa vēl ilgi nespēs tāda būt. Bez tam bērns nāk skolā tādā vecumā, kur daudzi svarīgi audzināšanas jautājumi jau izšķirti un nav vairs otrreiz izšķirami. Tādēļ arī skolai ir tikai palīgnozīme, kamēr īstie audzinātāji ir vecāki. Viņi arī nes visu atbildību par savu bērnu dvēseles dzīvi un bauda tos priekus un laimi, ko sniedz ģimenei laimīgi atrisināti audzināšanas uzdevumi. Turpmākās rindīnās tad pakavēsimies pie vecāku augstās cieņas un nozīmes audzināšanas laukā.

3. Ģimenes uzdevumi audzināšanā.

Cilvēks nāk pasaulē visai nebrīvs un atkarīgs. Vispirms pie miesas. Viņš tik vārgs un nevarīgs, ka bez citu palīdzības nevar iztikt ne acumirkli. Rūpes par viņa miesu un, protams, arī dvēseli, uzņemas vecāki un ved to solīti pa solītim pretim neatkarībai un brīvībai, kas arī ir katras audzināšanas īstais un vienīgais mērķis. Šai attīstības gaitā izmanāmi noslēgti laika periodi. Mēs pieņemam, ka bērns īsumā atkārtos visas cilvēces attīstības gaitu, un viņa dzīves cikli iezīmē tālus, senus laikmetus cilvēces vēsturē.

Pirmais tāds cikls ir no dzimšanas līdz pilnai sestai nedēļai. Šai laikā bērna emocijas izpaužas vienīgi kliezienā. Bet šai laikmetā viņš spēš garīgā attīstībā ievērojamu soli, proti, iemācās izteikt savai apkārtnē piekrišanu vai noliegšanu ar smaidiem un asarām. Kāds nu audzinātāja pienākums šai laikā? Gādāt, lai vairākumā būtu smaidi, ko panāk ar pareizu miesas kopšanu. Še veidojas pirmās attiecības pret dzīves parādībām, un vecāku uzdevums ir gādāt, lai viņas neiznāktu drūmas un noliedzošas, bet lai dzīves prieks jau no pirmajām dienām liktu manīt savu svētīgo iespaidu.

Nākošais cikls ir pirmo zobu laiks, kas izbeidzas ar pilnu sesto gaļu. Šis ir ārkārtīgi svarīgs attīstības posms, un audzinātājam še veicami ievērojami uzdevumi. Pirmajā gadā bērns stipri pieņemas svarā. Ronas pirmais zobs, kas ienes dziļas pārmaiņas visā bērna būtībā. Tālāk parādās pirmās patsāvības ilgas: bērns rāpjas no klēpja laukā uz grīdas. Drudzaini strādā rokas un mute. Drīz krīt pirmais vārds un nāk pirmais solis. Valoda un stāvusiešana ir tie faktori, kas vispirms cilvēku paceļ pār visu radību. Šai laikā bērns ļoti apdraudēts: viņš visur grib būt un visu ņemt. Viņš bieži krīt un cieš visādus apskādesumus, kādēļ vajadzīga rūpīga uzraudzība. Ari šai laikā gara kopšana cieši saistīta ar miesas kopšanu, un tādēļ pēdējai jābūt mīlestības arogrotai, rūpīgai un redzīgai. Nekad rūpēs par bērna miesu nedrīkst viņu izlutināt, un gādībai nav jāiet tiktāl, ka zūd bērna personīgu piedzīvojumu krāšana un patstāvīga meklēšana. Jau šai laikā bērni ļoti pašmīlīgi. Tam

savi pamati. Viņu attīstība rit straujā gaitā, un viņi nespēj domāt par citiem. Velti būtu viņiem mācīt šai laikā pašai dziedību un sludināt altruismu. Lai altruismu rāda vecāki paši. Ar savu mīlestību un pašai dziedību viņi nemanot novadīs turp arī savus bērnus. Dzīvs piemērs un silta gādība šie vienīgie iespaidošanas līdzekļi. Audzināšanas bausli te varētu izteikt sekoši: saviem bērniem tas, ko tu vēlies no viņiem izaudzināt.

No dvēseles dzīves pārsvarā fantāzija. Bērns mil klausīties notikumus, sevišķi fantāzijas. Visa apkārtnē viņam dzīva, visas lietas jūt, domā un runā. Viņš cēlējs un izgudrotājs. Mums nav uz viņa rotaļām jāskatās no augšienas un nav viņas jāuzskata kā laika kavēklis: tās bērnam nopietns darbs, un bieži vien viņš tā nodziļinas šai darbā, ka grūti viņa uzmanību vērst uz ko citu. Šie ir izdevība jau ieskatīties nākošajā cilvēkā: bērns rāda, kāds viņam būs tikums. Vēlīga audzinātāja rokā šādi novērojumi ir vērtīgs materiāls. Vecākiem, cik vien iespējams, jāveicina šī nodarbošanās un jābūt izpalīdzīgiem un pat bērnu rotaļu biedriem. Neaizmirsīsim, ka šis ir bērna dzīves zelta laikmets — paradīzes laiks, un laimīgi mūsu bērni, ja viņi paliek īsti ilgi šai stāvoklī. Bet vēl laimīgāki tie pieaugušie, kam lemts dzīvot kopā ar šiem paradīzes viesiem un palikt pat vecumā jauniem un vēl reiz pārdzīvot savu paradīzes laiku. Starp citu šie stiprinās dabiskās mīlestības saites starp vecākiem un bērniem, un vecāki iemanto savus bērnus par saviem mūža draugiem. Zināms, rotaļās parādās arī jau pārmērības. Šie saudzīgā kārtā bērna uzmanība jānovada uz citām lietām.

Bet tad nāks, kam garām nevar paiet. Agri vai vēlu, bet jau pirmo zobu laikmetā bērns mēģinās sacelties pret vecāku gribu. Tas ir pārbaudījums vecāku gribai un izšķirošais brīdis visās tālākās attiecībās. Ja šie stāvokļi paliks neskaids, vai bērna griba pat ņems virsroku, tad vecāki būs pazaudējuši vienu no vissvarīgākajiem audzināšanas ieguvumiem: savu bērnu paklausību. Šis ir tas laiks, kad viņa jāiegūst, vai no viņas jāatsakās. Kā ikuŗš to panāks, tā ir personīga takta un savstarpēju attiecību jautājums, bet uzvara jāpanāk. Tas nenozīmē, ka bērna griba jālauž. Viņam tikai jāsaprot, ka vecāku griba ir spēks, ar ko jāreķinās un uz kuŗu var droši atbalstīties. Ja visa dzīve un ikdienas satiksme to rādīs bērnam, tad viņš labprāt padosies un meklēs piekļauties vecāku gribai, jo uz spēku

katrs labprāt atbalstās. Turpretim glēvulība un mīkstčaulība, vai nenoteiktība un svaidišanās no vecāku puses še noved pie tie-
lēšanās, nesaticības, nemitīgas rīvēšanās un beidzot atsvešina
bērnu sirdis no viņu vecākiem. Še netiek domāti sodi un pē-
rieni. Tie bērnu nocietina un padara rupju. Sitiņi bez tam
veicina dzimumdziedzeņu priekšlaicīgu attīstību. Pēršanas pe-
dagoģika atbalstās galvenā kārtā uz Zalamanu. Tur lasām:
„Rīkste un pārmācība dod gudrību, bet bērns savā valā dara
mātei kaunu. Pārmāci savu dēlu, tad tev būs prieks no viņa
un tavai dvēselei līgsmība.“ (Sk. Zalamana sak. vārd. 29. nod.
15. un 17. p.p.) Šie Za'amana vārdi augumu augumos pielie-
toti bez liekas prātošanas un pārlikšanas. Tas notiek aiz
vecāku paviršības un pašmīlības. Daudz vienkāršāki uzlaist
ar žagariem vai siksnu vietā un nevietā, nekā nodziļināties
bērna nedarbu un nepaklausības pīrcēlonos un bieži vien ap-
sūdzēt pašam sevi. Bet kādi ir šādas cietsirdīgas audzināša-
nas panākumi to mums rāda jau paša Zalamana dēls Reka-
beams, kurš bija rupjš un cietsirdīgs cilvēks. Cieti un rupji cil-
vēki par daudz, ne par maz pērti. Bērna iekaišanās un saslie-
šanās gadījumos ieteic labāk viņu ielikt vientulā (ne noslēgtā)
istabā, līdz viņš un arī pats sodītājs nomierināties. Kādus ne-
kādus sodus dusmās uzlikt ir pilnīgi nepareizi un no tā jāsar-
gājas. Kad bērns norimis, tad viņam jāteic teicamais un jāteic
tā, lai viņam pāriet patika šaubītes un izgrozīties. Pēc tam
viņš jāņem pie rokas un ar siltu mīlestību jāievada atkal
dzīvē. Vispārīgi stingriba dod audzināšanai atbalstu, bet laip-
nība loka bērna gribu uz labu un avz tos metus no bērnu uz
vecāku dvēselēm, kas nesatrūkst līdz kapam. Tā tad līdz pil-
nam sestam gadam jāatrisina paklausības jautājums, kas ir
pamats neatkarībai un brīvībai, līdz kurai vecākiem savi bērni
jānovada.

Pirmo zobu laikā parasti nāk arī bērnu meli. Še vecāki
nodara daudz pārestību un nepareizību. Mums vispirms jā-
zina, ka pastāv tā saucamie fantazijas meli, kur bērns kaut ko
iedomāties un iegalvo sev un citiem par realu patiesību. Ne-
prāts būtu bērnam šādus melus pārmetēt un viņu, varbūt, pat
sodīt. Vēl biežāki par melu iemeslu ir sabojātās attiecības
starp vecākiem un bērniem: bērns nedrīkst teikt patiesību;
viņam bail no sava tēva mātes. Tas jau slikts un grūti labo-
jams stāvoklis, un vainīgi še vecāki, viņi izdzinuši nelaikā sa-
vus mazulius no paradīzes dārza, un tie tagad meklē viēgs

galvenais uzdevums šai laikā ir nezaudēt savu bērnu uzticību. Ja paklausības paraša savā laikā panākta, tad bērni meklē vecāku sabiedrību un līdzdarbību. Tikai jāsargas viņus pazemot, vai atbildēt uz viņu vaļsirdīgajiem jautājumiem augstprātīgi un nepacietīgi. Visās lietās viņi jāņem nopietni, lai viņi savās uzticības lietās no mums neaizgriežas un neaiziet pie saviem lielākajiem un daudzkārt jau samaitātiem biedriem. Ar saviem paskaidrojumiem mums nav jāsteidžas dabai priekšā, mums jāsaka tikai tas, kas bērna saprašanā jau nogatavojušies un nav bez atbildes vairs atstājams. Tagad nāk arī laiks, kad bērns grib dabūt atbildi uz jautājumu par bērnu un jauno dzīvnieku rašanos. Kā zināms, šai ziņā bērns visādā mēnā, līdz viņi kādā sļepnā ceļā ron meklētās atbildes. Mūsu laikos nu visi nopietni audzinātāji domā, ka arī šē informācija sniedzama no vecāku mutes. Tam lielas priekšrocības. Mīļējoša un saprātīga māte atradīs gadījumu un vārdus, kā visnevainīgākā un tīrākā kārtā pamazām ievadīt savu bērnu šī dabas noslēpuma izpratnē. Bērns sajūtīs viņam dāvāto lielo uzticību no vecāku puses. Viņu starpā tagad nebūs netīrā noslēpuma, kas šķir viņus, kad bērns šīs lietas dzirdējis no nekautrīgiem un nekaunīgiem biedriem. Tagad viņi ar saviem vecākiem būs kopīga noslēpuma līdzzinātāji, kas noderēs kā jaunas, nesaraujamas saites starp vecākiem un bērniem. Tas lielā mērā papildinās un kopā ar paklausību un nedalītu uzticību veidos tās saites, kas pastāvēs uz visiem laikiem. Kā vecāki šo veiks, to neviens nevar priekšā rakstīt; tas ir mīlestības un rūpīgas gādības jautājums.

Ja līdz pilnam sestam gadam būs pareizi atrisināts paklausības un līdz pilnam desmitam gadam dzimuma jautājums, tad var teikt, ka vecāki un bērni atrošas normalās attiecībās, un bērnu tikumiskās dzīves ceļš diezgan manāmi nosprausts.

Līdzīgi šim pēc sava svāra arī jautājums par Dievu. Bērni agri par šo jautājumu domā. Reliģiskās mācības un iestādījumi viņiem vēl sveši, bet jautājums par Dievu jau dzīvs. Jādod atbilde. Domā, ka arī šē nāk palīgā paklausības jēdziens. Bērns mīlo tēvu un māti un labprāt padodas viņiem, vecāki mīlo bērņus. Vecāki bērnam visas varas un pilnības paraugs. Bet Dievs stāv arī pār vecākiem, viņš mūs mīlē un mūs pārstāj. Viņš mūsu tēvs. To bērns saprot, un tas viņu apmierina. Protams, ar gadiem šis jēdziens jāpadziļina un jāpaplašina, līdz kamēr ap pilnu četrpadsmito dzīvības gadu šai ziņā starp

vecākiem un bērniem atkal nebūtu nekādu noslēpumu. Kā bērns vēlāk šīs lietas sapratīs un viņām kalpos, tā būs jau viņa darīšana, bet vecāki būs savu svēto uzdevumu pildījuši un audzināšanā ienesuši ar šī jautājuma apmierinošu atrisinājumu daudz vērtīgu elementu.

Protams, īsi pēc sestā gada mums jāpadomā par sava bērna ievadīšanu pasaulē. Mums viņš jāsūta skolā. Līdz ar skolas durvju atvēršanos bērna dzīve iet stipri plašumā. Līdz šim visus jautājumus atrisināja ģimene. Tagad jaunais pilsonis nāk sakarā ar ļoti daudziem cilvēkiem un nostājas pret viņiem dažādās attiecībās. Vecākiem savās tiesībās jādalās ar skolotājiem, bet šie savukārt atkarīgi no likuma. Konsekvences top stingrākas, nenovēršamākas un skarbākas. Vecāku paklausīšanas vietā stājas skolas disciplina. Šo un to nākas arī citādi uztvert, nekā tas bija noticis mājā. Daudzi vecāki nodzīvo visu mūžu tāis ieskatos, kādus viņi bija mantājuši savā skolas laikā. Bet zinātne attīstās, iet uz priekšu. Cilvēka mūža gaitā izaug ļoti daudz jaunu zinātnisku atziņu. Daudz ko mūsu bērniem māca citādi, nekā mēs paši esam mācījušies. Īsti metodu ziņā. Tāpat skolai nākas uzdurties uz iemīļotiem aizspriedumiem un iesakņojušamies netikumiem. Protams, skola nevar viena, otra bērna vecākiem par patikšanu novērsties no sava nospraustā ceļa, bet no otras puses viņa arī zina, cik mocošas disonanses ienes maigajā bērna dvēselē katra nesaskaņa skolas un mājas audzināšanā. Tāpēc jaunākos laikos tik daudz runā par to, ka skolai jāmeklē sakari ar bērna mājas dzīvi un jāpūlās bez liela lūzuma turpināt vecāku ievadīto darbu. Ne katreiz skolai tas izdodas, ne katreiz tas iespējams. Skola daudzkreiz maldās un kļūdās. Bet viņa grib audzināšanas mērķus sekmēt, un vecākiem šai zināšanai jānāk skolai pretīm. Laimīgi tie bērni un svētītas viņu pirmās gaitas pasaulē, kurū mājās skola un skolotāji tiek apspriesti ar vajadzīgo iecietību un mieru. Ja vecāki šē spēj pacelties pār parasto paviršo nokritizēšanu, bet pūlas savu bērnu acīs modināt cienību pret viņu skolotājiem, tad viņi kaisa tādu sēklu savu bērnu sirdīs, kas nesīs labus augļus vispirms viņiem pašiem. Ja arī rodas nopietnas nesaskaņas starp skolu un māju, tad viņas izlīdzināmas augstsirdības un piedevības garā. Ne skolas un skolotāju, bet viņu maigo audzēkņu labā. Šē vecākiem vispirms jāpaceļas pār ikdienišķo pašmīlību un

jānod saviem bērniem pašizliedzības un augstsirdības paraugi. Protams, to pašu sagaidām no skolas un skolotājiem.

Cik tālu bērni mums jāskolo? Kā prasību varētu uzstādīt, ka mums bērniem jātagādā vismaz tāds pats sabiedrīks stāvoklis, kādu mēs paši ieņemam, lai viņi mūsu vainas dēļ nenoslīgtu zemāk. Protams, ciktāl tas atkarājas no mums. Katrā zinā mums nav jāizlaiž no acīm audzināšanas virsmērķis — novadīt mūsu bērnus pie neatkarības un brīvības. Ko zem tā saprotam? Mums viņi jādara neatkarīgi no pasaules, jāsniedz tāda izglītība un jānodrošina tāds stāvoklis, ka viņi varētu godīgi un nerazemoti savu maizi ēst. Protams, tas attiecas tiklab uz dēliem, kā meitām. Pie tam mums jāatmet pazīstamā vecāku godkāriba, kas katrā zinā sagaida, ka viņu bērni „kas būtu“, t. i., ka viņi katrā zinā būs kas liels un ievērojams, daudz vairāk, protams, nekā pašī vecāki. Tas ir maldīgs un nelaimi nesošs domu virziens. Bērns mācās vecāku acu priekšā no sestā līdz pilnam četrpadsmitam gadam. Ja nu vecāki būs vērīgi skatījušies sava bērna dvēselē, tad gan viņi būs saskatījuši, kas no viņu bērna var un kas nevar iznākt. Ari viņš pats jau ievērojami nobriedis un, ja vien netiks aplam maldināts un vilināts, tad diezgan noteikti un droši izvēlēsies pareizo dzīves ceļu. Neaizmirsīsim, ka vērtīgs cilvēks ir tikai tas, kas atradis savu īsto dzīves ceļu, un ka sava aroda pilnīgs pratējs amatnieks, vai laucinieks pārāks par viduvēju, pusmākuli ierēdni, valstsvīru, zinātnieku, mākslinieku. Tā taisni ir mūsu dzīves nelaime, ka atbildīgās vietās nāk cilvēki, kam nav uz to ne vajadzīgo talantu, ne takta. Mums nav no saviem bērniem kas jāiztaisa, bet jāpalīdz viņiem iet to ceļu, ko nosprauduši viņiem daba un neiespaidota, brīva viņu pašu izvēle. Ja attiecības būs normalas, tad, protams, vecāki šē runās līdz. Katrā zinā ap divdesmito gadu bērniem jājūt cieta zeme zem kājām un jābūt neatkarīgiem arī no mums pašiem. Kāds viņu stāvoklis būs, to noteiks mūsu saimnieciskās spējas un viņu tieksmes un dāvanas. Bet mūsu pienākums ir gādāt par to, lai ap divdesmito gadu viņi var no mums aiziet, vai palikt pie mums, raugoties no viņu nodomiem. Ja kāds domā spaidu kārtā paturēt bērnus pie sevis, tad viņš tos pazaudēs uz visiem laikiem. Daba iet uz priekšu, bet ne atpakaļ. Bērni aug un attīstās, lai veidotu savu dzīvi, un mūsu dzīves uzdevums — būt viņiem izpalīdzīgiem. Ja nu viņi pie tam jutīsies spiesti arī par mums domāt un meklēs

mūsu tuvumu, tad tā mūsu laime un salda alga par laimīgi veiktu audzināšanas uzdevumu.

Kā jau minējām, cilvēks nāk pasaulē visai nebrīvs un atkarīgs. Ar attīstību pieaug neatkarība un atbrīvošanās no ārējiem apstākļiem. Mēs varētu pat teikt, ka visa audzināšana ir viena nepārtraukta atbrīvošanās gaita. Jo augstāka attīstība, jo lielāka brīvība. Audzināšanu beidzam ar to, ka topam saviem bērniem par vienkāršiem padoma devējiem. Viņi mūs labprāt par tādiem atzīs un pie mums savās vajadzībās griezīsies, ja mēs būsīm savā laikā paturējuši prātā, ka brīvība izriet no paklausības, un būsīm pratuši nesavtīgi ieturēt nepārtrauktu atbrīvošanas gaitu, tad mums cerība piedzīvot to apzeltīto vecumu, kur mūsu dienas apzeltīs mūsu bērnu mīlestība un maiga gādība. Augstākā audzināšanas alga un lielākā laime pašiem vecākiem un bērniem, kā arī visai cilvēku sabiedrībai.

Ar to nu esam uzmetuši lielu un augstu audzināšanas plānu, kuŗa veikšanai vajadzīga liela viengabalainība un nepārtraukta saderība un satiecība pašu vecāku starpā. Viss lieks, kas ielaužas ģimenes dzīves svētajos uzdevumos, šo darbu traucē un apgrūtina. Jau redzējam, ka itin ātri audzināšanas lietās līdzī sāk runāt skola. Taču, kamēr bērni paliek ar māju ciešā sakarā, satikdamies ar saviem vecākiem vismaz sestdienās un svētdienās, un ja pie tam skolas un mājas attiecības ir sirsniņas un skaidras, vecāki vienumēr vēl var izvest savus audzināšanas uzdevumus. Citādi ir mūsu laucinieku apstākļos, kad bērns jāsūta projām uz pilsētu. Tas ir liels un nepārreļzams lūzums bērna dzīvē, īsti, vērā nemot, ka mums ir vēl skolas, pie kuŗām nav pat vecāku padomes, un kur tā tad, vecākiem nekas nav sakāms savu bērnu audzināšanas lietās. Bet neba jau skola pilsētā auļzina. Tur bērns pavada tikai dažas stundas dienā. Audzināšanas lietās līdzī runā panziļas, biedri, pilsēta ar saviem kārdinājumiem. Še nu vecāki nemaz nevar vairs līdzī runāt un viņi ar bažām gaida ziņas no pilsētas par savu mīlulīšu gaitām. Še nu nav vienalga, kuŗā vecumā bērns aiziet uz pilsētu. To vecāki sen jau atzinuši, un tāpēc pirms kara ik draudzē bija kāda proģimnazija, vai cita kāda augstāka skola, kas laucinieku bērnus sagatavoja uz iestāšanos augstākās vidusskolu klasēs. Tas bija pilnīgi veselīgs virziens laucinieku jaunatnes pasargāšanā no pilsētas samaitājošiem iespaidiem, no vāriģo pusaudžu fiziķskās un tikumiskās bojā iešanas. Aiz tā paša iemesla pirma-

jos Latvijas patstāvības gados vai katrs pagasts pieprasīja savu vidusskolu. Ja nu reiz pierādīts, ka pilna vidusskola uz laukiem nav labi noorganizējama, tad katrā ziņā no audzināšanas viedokļa mums jāatbalsta katra cenšanās atstāt laucinieku bērnus, cik ilgi vien iespējams, viņu vecāku paēnā, neapgrūtinot viņu turpmāko ceļu ar liekiem kavēkliem dažādu pārbaudījumu veidā. Īsi, mums jāizteicas priekš lauciniekiem par pilntiesīgu sešklasīgu pamatskolu ar neierobežotu pāreju uz vidusskolu. Vismazākā prasība no vecāku puses ir, lai līdz pilnam 14., bet izņēmuma gadījumos 15. gadam bērni atrastos zem viņu audzinošā iespaida. Ari tad vēl valdībai un labākajai latvju sabiedrības daļai būs ko padomāt, lai nodrošinātu laucinieku bērniem pilsētā tādus dzīves apstākļus, kas viņus tieši nepavedina un negrūž postā.

Taču, agri vai vēlu, bērniem būs ģimenes ligzda jāatstāj un vecāku gādība un atbildība beigsies. Ja tas notiks ne priekšlaicīgi un vecāki būs savus galvenos pienākumus laimīgi atrisinājuši, tad jaunais cilvēks ņems savu vadību savās rokās, un mēs puslīdz droši varēsim raudzīties viņa nākotnē. Zināms, ari tagad viņš nevarēs staigāt pilnīgi patstāvīgi savu dzīves ceļu, bet meklēs piekļauties zināmai cilvēku sabiedrībai, vai atsevišķām personām, lai rastu sev tikumisku atbalstu. Īsi, viņš nāks pasaules, resp. sabiedriskās audzināšanas rokās.

4. Darbs — pasaules likums.

Ne atsevišķa cilvēka, nedz tautas un valsts dzīve nav iedomājama bez kāda augstāka mērķa, kas dod dzīvei nojēgu, vada un koordinē domas un darbus. Mainoties ļaužu kultūrelajam stāvoklim, mainās arī ideāli. Tas ir bezgalīgās attīstības likums.

Dažādos laikos cilvēks par augstāko labumu un dzīves mērķi ieskatīja cilvēka gara atsvabināšanos no ārējo apstākļu spaida un iekšēji pilnīgas personības izveidošanu. Tāds uzskats bija pazīstams jau seno grieķu prātniekiem-stoikiem. Viņi mācīja, ka, iegūstot pareizus ieskus, cilvēks varot atsvabināties no visiem netikumiem; viņš gan nevarot grozīt ārējo notikumu gaitu, bet iekšēji topot no viņas pilnīgi neatkarīgs. Gudrais iegūstot patiesu brīvību un vispilnīgāko pašnoteikšanās tiesību, nepadodamies nekādiem ārējiem likumiem un citu noteiktai kārtībai; viņš esot svētlaimīgs, bagāts, skaists, līdzīgs dieviem, arī pats dievs. Nav noliedzams, ka daudzi tikumības ģeniji personīgā cīņā ar savām dabiskajām dziņām sasnieguši tādas gara augstumus, kur ārējo apstākļu maiņa tapusi gluži vienaldzīga. Taču, mums jāzina, ka savus panākumus viņi nesasniedza kaut kur ārpus dzīves, bet gan cilvēku sabiedrībā, kur citi cilvēki ar zināmu sabiedrisku iekārtu sagādāja viņiem nepieciešamo aizsardzību un līdzekļus viņu cīņā pēc garīgās pilnības. Ja itin visi sabiedrības locekļi dzītos pēc viena augstākā mērķa, kas ir neatkarīgs no visiem ārējiem noteikumiem, no katra vispārībai derīga darba un savstarpējām cilvēku attiecībām, tad viņi pazaudētu tos apstākļus, pie kuriem sprautā mērķa sasniegšana būtu iespējama. Cilvēks nevar viens pats par sevi un tikai priekš sevis dzīvot un sasniegt kādu vispārderīgu augstāku mērķi.

Vispārības augstākie mērķi attiecas uz zināmu kārtību un iekārtu cilvēku kopdzīvē un viņi piepildās tikai tad, kad vairums sabiedrības locekļu to apzīmīgi vēlas un atbalsta. Kādi šie augstākie mērķi, tas atkarājas no cilvēku sabiedrības kultūras stāvokļa, bet pieņemot, ka cilvēku sabiedrība nemitīgi attīstās un sadzīves formas top pilnīgākas, varam iedomāties tādu sabiedrības iekārtu, kuŗa atbalstās pilnīgi tikai uz vispār-

rības sirdsapziņu. Pilnīgākā cilvēku sabiedriskā organizācija, kas var nodrošināt saviem piederīgiem iespēju arī personīgi dzīties pēc tikumiskas pilnības, ir valsts. Pieņemot, ka valsts mērķos var izteikties tikumiski ideāli, pazīstamais vācu pedagogs G. Keršenšteiners (sk. Begriff der Arbeitsschule) atzīst, ka valsts ir augstākais ārējais tikumiskais labums, kas spēj sevī ietvert visus citus mērķus, pēc kuriem dzenoties valsts pilsoņi izveido savu garīgi-tikumisko iekšējo personību. Šiem citiem mērķiem kalpo īpašas kopdzīves sistēmas, kā: saimnieciskas organizācijas, ģimene, jaunatnes audzināšanas iestādes, zinātņu un mākslas tempļi, reliģiskas sabiedrības. Protams, augstākajam mērķim jāietver sevī arī visi citi pārējie un jā-sagādā viņiem tādi apstākļi, kur viņi var brīvi tuvoties savai piepildīšanai, ciktāl tie kalpo sava laika tikumiskajiem ideāliem. Tā kā nekāda uz tikumiskiem pamatiem celta ļaužu sabiedrība nav iedomājama bez ievērojama daudzuma tikumiski skaidru atsevišķu cilvēku, tad dzišanās pēc personīgas tikumiskas pilnības mūs tuvina arī tikumiskas valsts iekārtas ideālam. Tā tad mūsu augstākais ārējais mērķis būtu ideāla tikumiska sabiedriska iekārta un ceļš uz turieni no mūsu nepilnīgajām un pretrunīgajām tagadējās sadzīves formām ir jaunās paaudzes vadīšana pretīm šādai pilnībai.

Valsts no vienas puses rūpējas par savu piederīgo apsardzību, miesīgu un garīgu labklājību, no otras pūlās izkopties un izveidoties par tādu humanu tikumisku cilvēku sabiedrību, kuru atzīmējam par tiesisku kultūras valsti. Jaunatnes audzināšanas mērķis un uzdevums tad ņū ir šo divkārtējo valsts mērķi veicināt un piepildīt. Jau minētais Keršenšteiners tādu audzināšanas ideālu atzīst par augstāko un apzīmē viņu par derīgu pilsoņu audzināšanu. Atzīdami šāda uzskata augsto vērtību, mēs, protams, pieņemam, ka derīga pilsoņa audzināšana ne tikai nerunā pretīm zinātniskai, reliģiskai un estētiskai audzināšanai, bet taisni uz šo atbalstās, un līdz ar A. Daugi (sk. Tautas audzināšana 2., lapp. 99.) uzskatām, ka īstie un vislabākie valsts pilsoņi būs tie cilvēki, kas tikumiski un garīgi stāvēs visaugstāku.

Ja nu mēs gribam valsts mērķus veicināt, tad mums vispirms jābūt spējīgiem kādu valstij derīgu un vajadzīgu darbu strādāt tik labi, cik vien tas acumirkļa apstākļos iespējams. Ja kāds cilvēks dzīvo valstī no saviem kā nekā iegūtēm kapitaliem un nestrādā nekādu valstij derīgu darbu, vai arī ieņem

gan attiecīgu vietu, bet dara savu darbu kautkā, tad viņš mums jāatzīst ne tikai par nederīgu pilsoni, bet arī par netikumisku cilvēku, jo viņš bauda valsts pavalstnieka ērtības, nekā nesniegdams par to valstij pretim. Tādi cilvēki netuvina mums tiesiskas valsts iekārtas laikus, bet viņi ir īstie revolūciju, nekārtību un asinsizl'ēšanas sagatavotāji. Jau tautas paruna saka, ka slinkums esot visa ļaunuma sakne, ka darbs ceļot, slinkums peļot un c. Mums nav daudz jālauza galva par to, kurš darbs valstij tas derīgākais, bet gan jāzina un jāpaturā allaž prātā, ka ikkatrs derīgs darbs ir valstisks, ko mēs izpildām ar apziņu un gribu valstij kalpot un ko mēs darām tik lab', cik vien tas vispārīgi iespējams. Tā tad mums bērni jāaudzina darbam, kas viņiem dod iespēju ieņemt valsts sabiedrībā zināmu stāvokli un justies derīgiem un vērtīgiem valsts pavalstniekiem. Darbs pats par sevi nav tikumiska vērtība, bet viņš sagādā t'ikumiskai audzināšanai vērtīgus pamatus. Protams, jaunatnes darbam jābūt apgaismotam no dzišanās pēc personīgas pilnības un kalpošanas valsts organizācijai.

Augšējie slēdzieni, kuŗos esam pieturējušies pie Keršēņšteinera mācībām, audzināšanas degpunktā nostāda darbu. Nav uzskaitāmi tie cilvēku nodarbošanās veidi, ar kuŗiem mēs ikviens pēc saviem spēkiem kalpojam cilvēku sabiedrībai. Tomēr nospiedošais valsts pavalstnieku vairākums strādā fizisku darbu. Bērns savā attīstības gaitā arī papriekšu pieķeras fiziskam darbam un tikai pēc 14. dzīvības gada ar dzimuma gatavības iestāšanos sāk nosvērties uz garīgā darba pusi. Fiziskais darbs ir pamatā arī mākslām un zinātnei. To vērtējot, jaunākos laikos, īsti Vācijā un Ziemeļ-Amerikā, izveidojusies tā saucamā darba skola, kuŗa audzināšanas un izglītības pamatos liek fizisko rokdarbu un tad, pamazām pārejot uz abstrakto zinātnisko darbu, vada audzēkņus pretim iespējamai izglītībai un tikumiskai pilnībai.

Arī pie mums darba skolai sava pagātne. Komunistu laikā viņu gribēja ar vienu rāvienu ievest visā valstī. Nonāca pie pārspilējumiem un sacēla pret to skolotājus un vecākus. Nebija arī darba skolas jēdziena skaidrības izpratnes. Domāja, ka vajagot tikai izmest no skolas galdus un parasto skolas iekārtu, ierīkojot galdniecības, smēdes, laboratorijas, lauksaimnieciskas fermas un c. un tad būšot darba skola, kur skolēni, vadīti no dabīgas dziņas pēc īstas izglītības, skolotājiem piepalīdzot,

iemantošot patiesu izglītību. Nav īstas skaidrības un vienības šai lietā arī tagad netikai vecāku un skolotāju, bet arī skolas likteņu lēmēju un ideologu vidū. Nākošās rindīnās pūlēsīmies noskaidrot darba principa nozīmi un pielietošanu mājas un skolas audzināšanā un uzvest šemu patiesai darba skolai, ciktāl viņa noskaidrota mūsu nelielajā pedagoģiskajā literatūrā (sk. J. Tutiškins un A. Krisbergs. Darba skola), un kā mēs viņu saprotam.

Ikdienīškā dzīvē par darbu saucam galvenā kārtā mūsu miesas spēku pielietošanu, kam mērķis radīt dzīvē nepieciešamas vērtības. Tādu nodarbošanos, kam rezultātā nav nekādu pārkamū — pārdodamu vērtību, uzskatām par rotaļu, laika kavēkli, niekošanos. Tas ir ekonomiskais darba viedoklis, kas nepazīst un neinteresējas par pašu darba darītāju, bet kam svarā tikai darba auglis, viņa tirgus vērtība. Protams, izglītojošam jaunatnes darbam mēs nevaram pielietot šo mērauklu. Audzināšanas mērķis ir paša bērna persona, un šē svarā krīt tikai darba audzinošās iespējamības, kas slēpjas pašā darbā, ciktāl viņš veicina bērna miesas un gara attīstību. Katrs darbs mums sniedz zināmu uzdevumu, ko ar savas miesas kustībām izpildām. Uzdevums ārēji var būt ļoti vienkāršs, tomēr, lai viņu izpildītu, mūsu organismā norisinās ļoti sarežģīti procesi. Nemsim piemēru. Bērnā priekšā jūs pakārat spožu priekšmetu, kurš ar savu gaismas efektu bērna acī radīja kairienu; kairienam sekoja nervu strāva, kas nokļuva galvas smadzeņu attiecīgā uzņemšanas centrā un radīja redzes sajūtu. Ikkatra sajūta rada zināmas jūtu kustības jeb emocijas: patiku, prieku, bailes, riebījumu. Emocijas nepaliek bezdarbīgas, bet tiecas pārēst gribas aktā un iemiesoties zināmās organisma kustībās. Saņemtais kairiens no uzņemšanas centra pāriet uz kustību centriem, kas dod muskuļiem rīkojumu izdarīt vēlāmās kustības. Sekas tam visam — bērna rociņas izstiepšanās pēc kārotā priekšmeta. Protams, līdz darbojās arī prāts, kas noteica kustības ceļu un virzienu. Bet rociņa vienu, otru un trešo reizi nogāja garām priekšmetam. Bērns neatlaidās, līdz sasniedza savu mērķi. Nākošu reizi viņš jau to panāca daudz vieglāki, beidzot priekšmeta sagrābšana viņam nerādīja ne mazāko grūtību, un līdz ar to viņš pazaudēja arī vēlēšanos un pafiku uz šo darbu. No ekonomiskā viedokļa bērns niekojās, jo viņš ar savām kustībām nerādīja itin nekādas jaunas vērtības, bet no pedagoģiskā viedokļa

viņš strādāja nopietnu un vērtīgu darbu, jo aprakstītās kustības veicināja viņa miesas un gara spēku augšanu. Uzņemtie kairinājumi sagādāja vingrinājumus attiecīgiem maņu orgāniem un stiprināja nervu sistēmā dažādas kustību formas, deva izeju fiziskai enerģijai, radīja prieka sajūtu uz darbību, mācīja pārspēt kavēkļus un tā stiprināja gr. bu un atstāja labu iespaidu uz bērna fizisko veselību. Še tā tad ir viss, ko varam prasīt no audzinoša darba. Protams, ja mēs šo pašu darbu liktu bērnam atkārtot arī pēc tam, kad tas viņam nerada jau vairs nekādas grūtības pie viņa izpildīšanas, tad tas sagādātu viņam nepatīkšanas sajūtu un beidzot paliktu par mocību ar savu niecīgo kustību skaitu un emociju vienmuļību. Pie šī darba izvešanas galvenais uzdevums bija muskuļiem, kāpēc viņu apzīmējam par fizisku darbu. Kā audzināšanas līdzeklis viņš var būt tik ilgi, kamēr viņš bērna dvēselē rada spēcīgas emocijas, sagādā nervu ceļiem un muskuļiem vērtīgus vingrinājumus un stiprina bērna piespiešanos — gribu; līdz ko šie elementi zūd, un viņš sāk nogurdināt bērnu ar savu vienmuļību, vai smagumu, viņš var nest arī pretējus augļus, radīt antipatiju pret darbu un notrulināt bērna gara dzīvi, ko bieži redzam pie vienmuļīga, smaga fiziska darba strādniekiem. Akmeņu dauzītājs uz šosejas, uzsītājs kalēja smēdē, grāvracis gan maz vairs jūt no tā īpatnējā darba prieka, ko sagādā uzkrājušās fiziskās enerģijas atraisīšanās, vingrās, skaidrās muskuļu kustības un spēcīgās emocijas fiziskā darbā vispār.

No vienkāršā fiziskā darba atšķiras tāds materiāla apstrādāšanas veids, kur mēs pagatavojam kādu lietu pēc gatava modeļa, vai zīmējuma. Materiāli še var būt visai dažādi (koks, metāls, māls, akmens), bet galvenā izšķirība tā, ka darba svārs še vairs nav muskuļu spēka pielietošanā, bet kustību dažādībā, lielajā uzmanībā, pārlikšanā, bagatīgās emocijās un dziļā pārdzīvojumā. Beidzot, kad vēlmais priekšmets būs gatavs un jūs pārliecināsit, ka jums tiešām izdevies koka, vai metāla klucī atdzīvināt zīmējumā sniegtās formas un līnijas, tad jūsu prieks būs nesalīdzināms. Še cilvēks jau sāk sajūst sava personīgā es varu pār nedzīvo materiālu. Šādu darbu mēdz apzīmēt par attēlu darbu, un tas ir ceļš uz augstāko darba veidu — uz radošu darbu. Še jau vairs nestrādā pēc dota modeļa, vai zīmējuma, bet cilvēks pūlas nedzīvā materiālā izteikt savas idejas un jūtas saskaņā ar to ideālu, kāds dziļos iekšējos pārdzīvojumos izveidojies viņa

dvēselē. Lai nu tā būtu kāda statuja, glezna, celtne, vai arī vienkārša rotaļu lietiņa, katrā ziņā šie veidojas kas gluži jauns, kam pirmparaugs atrodams tikai darītāja fantāzijā. Šis, protams, darba ideāls ar bezgalīgi dažādajām jūtu emocijām, dziļiem pārdzīvojumiem, lielāko varas sajūtu pār materiju, dziļākām un skaistākām tieksmēm un, beidzot, lielo apmierinājuma un laimes sajūtu, kuŗas dēļ mākslinieks gatavs uz visādām ciešanām — bezmiega naktīm, vāju uzturu, pat nievāšanām —, līdz ideāls sasniegts un stiprā griba pārspējusi visus šķēršļus. — Tā darba ideāls un audzināšaans ceļš iet no fiziskā uz radošo darbu. Fiziskais darbs audzināšanā nepieciešams, lai audzinātu fiziski spēcīgus cilvēkus un vestu pieaugošos meklētājus tiešā sakarā ar materialu (koku, dzelzi, akmeni u. c.), jo patiesību nevar iemācīties no citu vārdiem, bet gan izjust tiešā sadursmē ar lietām. Materiala pārveidošanā aug mūsu griba un vērtīgas emocijas un krājas materiāli vēlākai abstraktai domu gaitai. Cilvēks, kas iepazīnīes ar lietām ne no grāmatām un citu vārdiem, bet pieskārdamīes pats ar savām acīm, ausīm un muskuļiem, arī vēlāk, pārejot uz lietu simboliem — zīmējumiem, modeļiem, formulām — jutīs vielas svaru un pretestību, viņa doma būs skaidra un auglīga. Bet līdz ar intelekta augšanu, gars atsvabināšs no materiājas. Tiešo priekšmetu vietā stājas viņu simboli, konkrētais dod vietu abstraktai domāšanai. Kā materiāli noder vairs ne tikai dabas priekšmeti, bet arī vārds, skaņa, dzīva cilvēka doma, matemātiskas formulas un apzīmējumi. Arī šis materiāls satur pretestību, kas darbā jāuzvar, un šī uzvara tāpat stiprina gribu, modina emocijas, asina prātu, bet pati uzvara tiek panākta ar jūtu impulsu palīdzību. Tādu atsvabināšanos no smagā un vienuļā fiziskā darba, ko cenšas pastrādāt ar dabas spēku kalpināšanu un pāreju uz radošu garīgu darbu mēs vērojam visā cilvēces attīstības gaitā, tāda pati mums ejama jaunatnes audzināšanā. Tāpēc maldās tie, kas domā, ka audzinošs ir tikai fizisks darbs un ka darba skolai jāatdarinot fabrika, vai lauksaimniecības ferma.

Vecā skola centās sniegt saviem audzēkņiem cik vien iespējams daudz zināšanu. Neskaitāmas zinātņiskas disciplīnas saīsinātu kursu veidā rīdojās cita pie citas jauno cilvēku atmiņā, līdz viņi nonāca augstskolā un ķērās pie zinātņiskas lietu un parādību pētīšanas jeb studēšanas darba. Darba skola sprauž sev citu mērķi. Viņa ieskata, ka zināšanu daudzums

nav derīga viela bērna attīstībai, bet ka jau no pirmajiem soļiem viņš vadāms pa zinātniskas meklēšanas ceļu. Šim nolūkam ļoti noderīgs fiziskais darbs skolas dārzā, ekskursijā, darbnīcā, laboratorijā. Še bērns krāj piedzīvojumus un novērojumus, konkrētus faktus, no kuriem nevilus ronas pareizi zinātniski slēdzieni un, galvenais, bērns nemanot piesavinās pareizas zinātniskas domāšanas metodes. Pieņemsim, ka zēns, apstrādājot dzelzi, varu, svinu un citus metālus, no atsevišķiem novērojumiem nācis pie vispārinājuma, ka metāli kaldeni. Tas ir pareizs zinātniskas indukcijas ceļš. No atsevišķiem faktiem uz vispārēju pamatojumu. Tā patiesībā cēlušās mūsu zinātniskās atziņas. Bet varam pielietot arī pretēju domu gājienu no vispārējā pamatjautājuma uz atsevišķu faktu. Tas ir dedukcijas ceļš. Ar viņu varam indukcijas ceļā iegūtās atziņas pārbaudīt. Varam teikt: metāli kaldeni; čuguns ir metāls, tā tad kaldens. Mēģinājums rāda pretējo, zem āmura sitiena čuguns sabirst. Domāšanas gaitā nu ir radies kavēklis. Tas jānovērš. Un nu sākas īstais meklēšanas un zinātniskās domāšanas darbs. Citas pazīmes (metāliskais spīdums, siltuma vadīšana), nešaubāmi pierāda, ka čuguns ir metāls, bet viņš tomēr nav kaldens. Tā tad iepriekšējais slēdzens jāpārbauda, jākrāj jauni fakti, jauni novērojumi. Jautājumu atrisināt mēģinājuma ceļā zēns gan nevarēs, bet no iepriekšējā viņš mantos divas svarīgas lietas: viņš redzēs, cik uzmanīgi taīsamī vispārējie slēdzieni un mācīsies grūtību gadījumos pareizi uzstādīt jautājumu. Bet pats svarīgākais visā šai darbā ir kavēklis, kas radās domāšanas gaitā. Domāt cilvēks vispārīgi ir mācījies no kavēkļiem darbā un dzīves ritumā. Un par cik nu fiziskais darbs sagādā šādus kavēklus domāšanas gaitā un vedina uz sarežģījuma atrisināšanu, par tik viņš vērtīgs līdzeklis attīstīt bērnam zinātnisku domāšanu. Bet pašam apstrādājamam materialam, kā tādām, nav nekādu domāšanas veicinošu īpašību un tāpēc nepareizi būtu domāt, ka tikai fizisks darbs attīsta domāšanu. Tad jau smagā fiziskā darba strādnieki būtu dziļākie domātāji. Patiesībā redzam ko gluži pretēju. Materiala apstrādāšanas priekšrocība ir tā, ka slēdzieni viegli kontrolējami ar mūsu maņu orgāniem, mēriem, svāriem, reaktīviem un dažādiem instrumentiem. Tas pasargā jaunatni no paviršības un iedomības. Bez tam šādā ceļā iegūtās atziņas saistās ar dzīvi un cilvēku darbu vispārīgi, kamēr teoretiskajā mācīšanās skolā ģeometrija ir grāmatā un tabelēs, fi-

zika kabinetā; bet līdz ko jaunais zinātnieks saduras ar praktisko dzīvi, visa viņa gudrība to atstāj un praktiskā darba strādniekam atliekas pabrinēties par izglītotā kunga nespēju orientēties vienkāršās lietās. Ļoti raksturīgi tādu grāmatu cilvēku tēlo Birznieks-Upīts stāstā «Pastariņa dienas grāmata», kur muižas arendatora bērnu mājskolotājs Pastariņš neprot iesvērt muižas kalpiem sienu. Tā tad problēmu atrisināšana, materiālus apstrādājot, modina pētošas un salīdzinošas domas un caur to lielā mērā veicina radošā darba spējīgas personas izveidošanos.

No ārpasaules mēs saņemam dažādus iespaidus. Tie modina mūsu dvēselē attiecīgu jūtu emocijas. Jauks pavasara rīts, skaista dabas aina aizdzien drūmās domas un rada jautru garastāvokli. Vēlāk to aizmirstam, bet reiz radušās emocijas tomēr pilnīgi neizzūd, bet krājas zemapziņā un beidzot izveido mūsu dvēselē īpašu emocionālu noskaņu, mūsu garastāvokli jeb mūsu pamata attiecības pret ārpasaules parādībām. Tā, mēs varam visu uzņemt no priecīgās, vai skumīgās puses, būt skeptiski, vai optimistiski noskaņoti. Tas atkarājas lielā mērā no tiem iespaidiem, kādus jau no pirmajiem elpas vilcieniem esam vairumā uzņēmuši un savā zemapziņā krājuši, kā to tuvāk apskatījām II. nodaļā sakarā ar jaunpiedzimušā bērna kopšanu. Šis pamata apstāklis tad ir tas, ko apzīmējam par mūsu es, tas pamats mūsu personībai. Tā tad audzināšanā no svara gādāt, lai bērni manto priecīgas un stipras emocijas. Un te nu atveŗas darba skolai plašs un pateicīgs darba lauks. Nav jāaizmirst, ka veselīgākie iespāidi ir tie, ko saņemam no pašas dabas un realiem priekšmetiem. Šie iespāidi ir arī priecīgi un sagādā spēcīgas emocijas, kuŗas meklē izeju darbībā. Tiekme augt un attīstīties jau piemīt pašai dzīvai šūniņai kā tādai; to sauc par pašattīstības instinktu, un viņš darbīgs līdz indivīda nāvei, kamēr fiziskai augšanai vilktas priekš katras dzīvo būtnu kategorijas diezgan noteiktas robežas. Arī emocijas attīstās un padziļinās. Ārējo iespāidu uzdevums — viņas tikai ierosināt. Bet audzinātāja pienākums ir radīt izdevību emocijām atrast darbīgu izeju. Še atkal no svara darbs, kas satur problēmu, kas prasa zināmu garīgu piespiešanos, jo līdz ar kāvēkļa augšanu, aug arī emocijas, kas sagādā labvēlīgus apstākļus, stipras gribas izveidošanai. Stipras emocijas, kas tiecas iemiesoties darbībā, ir gribas audzināšanas pamatnoteikums. Bezdarbīgas emocijas noved pie garīga glēvuma un

nevarīga sapņotāja rakstura izkopšanās. Fiziskais darbs sagādā tiešus pārdzīvojumus un stipras emocijas, kādēļ atzīstams par vērtīgu, bet, protams, ne vienīgo gribas audzināšanas līdzekli. Ja bērns pieron patstāvīgi pārvarēt kaut arī mazus kavēkļus, tad viņš aug par stipru personību, kas uzticas saviem spēkiem un tuvinās tam idealam, par kuŗu pazīstamais pantīņš saka: «Kam stiprs prāts un cieta griba, tas daudz pēc ceļa neprasis; caur tumšiem mežiem, bieziem mūriem tas ceļu sevīm izlauzīs».

Spēcīgs intelekts un cieta griba ir vareni ieroči dzīves sacensībā un šim īpašībām apdāvinātam cilvēkam pašķirsies ceļi uz visām pusēm. Jautājums tikai, kādu ceļu viņš nu sev izvēlēšies un kādu pielietošanu viņš meklēs saviem asajiem, varenajiem cīņas līdzekļiem. Jau šī rakstiena sākumā uzmetām augstu un cēlu audzināšanas mērķi: veidot derīgus pilsoņus, kas ietu droši un nešaubīgi cīņā par augstāko labumu, ko sava laika sabiedrība spraudusi par visu savu centienu virsmērķi. Iši, mēs gribējam audzināt ne tikai radošā darba spējīgas, bet arī sabiedriski-tikumiskas personības. Cilvēks pēc savas dabas ir egoists, it sevišķi bērns, un jo straujāka attīstības gaita, jo lielāka viņa pašmīlība. No šiem mazajiem patmīļiem nu mums skolā un mājā jārada organizēta darba sabiedrība, kuŗā kā pret-svars egoismam augtu un izkoptos bērnu biedrošanās un sabiedriskie instinkti.

Līdz šim esam ignorējuši darba produktu. Domāšanas un stipras gribas audzināšanai vērtīga galvenā kārtā problēma un spēcīgais pārdzīvojums, ko sagādā pats darba process. Tikumiskā mērķa sasniegšanā mēs nevarēsīm paiet garām arī darba rezultātam. Lai to saprastu, nebrauksim uz Vāciju vai Ameriku, bet metīsim vienu pašu skatu mūsu laucinieka sētā. Lūk, tēvs tīrumā sēj, bet 8 gadi vecais Jānītis velk birzes. Apzinīgi viņš solo pār tīrumu, raudzīdamies taisni uz priekšu, uz mietiņu viņā tīruma malā un vilkdams aiz sevis šnorē malkas gabalu, kas atstāj irdenajā tīruma zemē taisnu strīpu, birzes robežu. Tīruma malā izvelk mietiņu, noskaita piecus soļus taisnā leņķī projām no izvilktās līnijas un atzīmē šo vietu, ar kāju izraudams smiltī bedrīti, noskaita vēl piecus soļus, iemiej mietiņu, atgrēžas pie parastās zīmes, pagriežas pret otru mietiņu tīrumā pretējā malā un solo atkal ar savu velkamo svarīgi un apzinīgi, ne milimetri nepagrieždamies pa labi vai kreisi. Darbs stipri vienmūļīgs, vai nē? Bet Jānītim viņš sagādā pietiekošu

problemu un varenas emocijas. Paskataties, kā mirdz viņa aciņas, kad viņš ar tēvu nāk brokastīs. Pagalmā atkal brīnumi. Māte, piederušas atlocījusi un pietvikusi, tēkā no klēts uz kūti, pagrabu un atpakaļ, bet 10 gadu vecā Velta rijas priekšā izpilda akušeres pienākumus: raibajai vistai sanākuši jaunumi. Sen gaidīta un tomēr pilnīgi pārsteidzoša un aizgrābjoša parādība. Kas te ko gādāt un palīdzēt! Paraugaties, kā šī ģimene tura savu maltīti, par ko tur runā un kas tur valda par garastāvokli. Un jums atveras acis, un jūs redzat, ka še ir „organizēta darba sabiedrība“, še ir patiesa darba skola, kur katrs atrisina sev piemērotu problēmu, kur varenie darba un dabas iespāidi apdveš saimnieciski vērtīgo un ģimenei nepieciešamo darbu un kur visus sabiedrības locekļus apvieno viena doma: padarīt šo darbu, lai pēc tam drīzāk tiktu pie nākošā. Un katra panākums ir visu nedalīts prieks. Tālāk nāk brauciens uz kopienotavu, mēslu talka, kopīga kuļmašīnas vešana u. t. t., u. t. t. Tā ir sabiedriskā audzināšana vārda vistiešākā nozīmē, te slēpjas tas lauku dzīvais spēks un veidojas tas veselīgais tautas kodols, kas stāv nesatricināms pretīm visām mūsu laiku kultūras ačgarnībām. Skolai tas jāsaprot un jāsak tur, kur māja beidz. Paplašinot bērna ieradumus kalpot ģimenei uz visu klasi, uz visu skolas saimi, jāstiprina bērna sabiedriskā sajūta un jāliek viņam izjust kārtīgi noorganizēta darba prieku arī tadā gadījumā, kad pašam no šāda darba neatlec materiāls labums. Kopīgā darba ritums rada apziņu, ka tu esi nepieciešams loceklis darba saimē, audzina atbildības sajūtu, pašapziņu un gaišu prieku par pašu darba procesu. Ja tad nu jaunajam pilsonim šādā darbā būs izdevies vērst savu līdzdarbinieku uzmanību uz sevi kā vērtīgu un atzīstamu strādnieku, kad viņam nāksies dzirdēt atzinību un uzslavu, tad tas nedominās viņā vairs kailu pašlepnumu un iedomību, bet sagādās nesavtīgu prieku, kalpošanas prieku, kas ir augstākā gara un patiesi derīga pilsoņa drošākā pazīme.

Ja skolai būs izdevies panākt to, ka arī smagie nepatīkamie un neērtie skolas kopdzīves pienākumi sagādās bērniem morālistu atspirdzinājumu, kad tie viņus darīs augstsirdīgā saucenībā pārsēti vienu otru kalpošanā vispārībai un savas gribas saskaņošanā ar savas sabiedrības gribu un nepieciešamo kopdzīves loģiku, tad viņa būs darba skola un noorganizēta darba sabiedrība, jaunu laiku vēstniece, vienalga, vai tur būs darbnīcas, laboratorijas un fermas, vai parastā klase ar vecā-

jiem soliem, zvaniem un stundu rādītājiem. Darba skola nav kādi jauni mācību priekšmeti, nav skolas dzīves materialais saturs, nav rokdarbi un darbnīcas; viņa ir metode, gars, šo nevar skolā ievest, tam jādzimst un jāizaug. Pirmparaugs tai ir darba ģimene, ne fabrika, bet dzīvības spēku avots — apgaismota, cilvēkmīlestības un bērna dabas izpratnes apgarota un sabiedrības uzticības atbalstīta skolotāju saime.

Kāpēc pie mums arvien vēl nav patiesas darba skolas? Tur vainīgs mūsu naivais domāšanas veids. Mēs visu ko uztveram no ārienas, no fabulas. Dostojevsķis savā romanā «Brāļi Karamazovi» teic par krieviem, ka viss, kas Vakar-Eiropā parādotes kā nedroša hipoteze, uz krievu zemi pārņests tūdaļ pārvēšotes par neapstridamu aksiomu. Gluži tā mēs gribējam importēt vācu darba skolu kā gatavu gabala preci. Būtu neticami, ka tādas dziļas pārvērtības, kā patiesa darba principa izvešana visā skolas sistemā notiktu ātri un nemaldīgi. Nevajaga aizmirst, cik ilgi mēs jau ķarojam pret boksterēšanas metodi lasītmācīšanā, un tomēr šo baltu dien' vēl boksterē. Ari jau minētie pārspilējumi lietai ne mazumu kaitējuši. Jau domas vien, ka bērņiem vajadzēs visas zināšanas piesavināties tādā pašā maldu un meklēšanas ceļā, kā to panākusi cilvēce savā attīstības gaitā gadu tūkstošos, spējīga atsaldēt katru no domām par darba skolu. To izmanto dažkārt arī autori, kas pēc savas piederības pie zināmām ļaužu grupām ieskata par savu pienākumu apkarot nevien darba skolas pārspilējumus, bet arī pašu darba principu audzināšanā. Tas, protams, rada apmulsumu un darbu kāvē. Bez tam mūsu tagadējās skolu programmas ir tik plašas, ka skolotājs vakarā gulēt iedams un rītā celdamies domā tikai par to, kā atkal drīzāk tikt pāri kādam programmas artiķelim, lai nepiedzīvotu rūktumu un negodu. Un galu galā mēs savus skolēņus vadām ne pretīm augstākam labumam un mūsu laiku sabiedriskajiem ideāliem, bet ķircīgām krītikām un paradēm.

Un vēl kapēc? Tāpēc, ka tās problemas un emocijas un sabiedriskie ierosinājumi, ko bērņiem grib sniegt mūsu skola ar saviem rūpīgi savīrknētiem darbiem un darbiņiem, bērņiem citā veidā mājas dzīvē aiz muguras. Ja viņš šos darbus arī kā nekā pilda, tad aiz parašas paklausīt, numura dēļ un citreiz aiz līdzcietības pret labo skolotāju. Bet tā jau nav darba skola.

Daži vidusskolu vadītāji atzinuši, ka lauku pamatskolu

audzēkņi visumā esot vairāk attīstīti par sagatavošanas klašu audzēkņiem. Tas tāpēc, ka lauku pamatskola stāv tuvāki bērnu mājas darba dzīvei un vairāk savā darbā pieslēgas bērnu attīstībai un vietējās dzīves realajiem apstākļiem.

Bet nu, milje vecāki. Vai ik mājā un ģimenē ir tāda darba skola, kādu mums nācās atzīmēt kā paraugu un ideālu mūsu pūliņiem šai virzienā? Vai arī mūsu dienās neaug mūsu dzimtās zemes ārēs Neikena Pēciši un Apsīšu Jēkaba Spricēni? Maldīgas ir jūsu domas un nožēlojami jūsu pūliņi, ja jūs domājat nodrošināt savu bērnu laimi, krādami viņiem mantu, skriedami agri un vēlu darbos un veikalos, raudami un plēzdami, kur un ko vien var. Ne manta un īpašumi, bet tie augstie tikumi un spējas, ko sniedz mūsu bērniem viņiem piemērota, mīlestības un pašizliedzības apgarota darba dzīve nodrošinās viņu nākamību. Bērns rāda, kāds vīram būs tikums. Ko nu sagaidīsim no tiem pusaudžiem, kas bez darba klist apkārt, uzlasa savas apkārtnes pikanterijas un nododas slepeniem netikumiem? Šādu bērnu, protams, visvairāk pilsētā pie rūpniecības strādniekiem, kur vecāku darba dzīve no mājas šķirta, bet netrūkst līdzīgu gadījumu arī pie lauku rokpeļņiem, dzelzceļniekiem, pat saimniekiem un jaunsaimniekiem. Tas ir bezprāts no vecāku puses. Bezdarbīgs zēnu bars, kas iet kaķus sīzdams, garāmgājējus aiztikdams, bezkaunīgus vārdus un piezīmes mētādams, tas ne tikai mūsu kauns, bet arī nopietnas briesmas mūsu tautas un kulturas nākamībai. Reti, bet tomēr skolā nāk priekšā, ka atsevišķi skolēni izvairās no kopīgiem darbiem skolas vai skolas saimes labā. Apdomājat, vecāki, kādu vilšanas gādā šie jaunie patmiļi vispirms jums pašiem!

Latvijas valsts pamatā likta visu pilsoņu darba dzīve. Mēs ieskatām, ka nevienam pilsonim nav tiesība mūsu zemes gaisu elpot, ja viņš nestrādā kādu derīgu darbu. Tas ne tikai valsts, bet arī privatas dzīves interesēs. Vecāku pienākums nu ir gādāt, lai viņu bērni var nodibināt savu darba dzīvi. Kas bērnus tikai «paskolojis», bet nav sagādājis viņiem iespēju pildīt kādu noteiktu amatu un darbu, tas palicis pusceļā un sniedzis sliktu pakalpojumu savam bērnam un valstij. Pazīstamais «paskolotā» saimniekdēla tips vēl nav galīgi izzudis no mūsu sabiedrības, tas apdraud mūsu dzīvi. «Ceļš uz ideālu cilvēku iet pār derīgu cilvēku», tādēļ liksim mūsu bērnu nākamībai drošus pamatus: vadīsim viņus caur vērtīgo darba skolu, kā tas šai apcerējumā aprādīts, jau savās mājās un tad iesim pie

mūsu skolotājiem un savās vecāku sapulcēs un padomēs lemsim un prasīsim, lai māca mūsu bērnus strādāt, lai piemērotā darbā aug viņu intelekts, stiprinās griba un izveidojas viņu tikumiskā personība, kas kalpošanā savam tuvākam, sabiedrībai un valstij ierauga savas dzīves laimīgu atrisinājumu.

Tad viņi atrādīs dzīvē savu vietu.

5. Ceļā uz „tu“.

Pirmo zobu laikmets bērna dzīvē iezīmē strauju attīstības gaitu, kas saistīta ar neierobežotu pašmīlību. Bērns šai laikā lielākais egoists, bet šis egoisms ir veselīgs, jo palīdz jaunajam organismam veikt svarīgos izveidošanās un pieaugšanas procesus. Apmēra robežu šim laikmetam varam vilkt aiz pilnā sestā gada. Tikumiskās audzināšanas virsmērķis šai laikmetā bija iegūt bērna paklausību, viņa gribas pieklausanos vecāku gribai.

Nāk otro zobu laikmets. Fizioloģiskā ziņā bērns stāv jau stipri tuvāk pieaugušam cilvēkam. Miesas attīstība top lēnāka, paplašinās gara dzīve, mostas jaunas tieksmes. Līdz šim bērns domāja vienīgi par sevi un tāpēc šo attīstības sprīdi varētu apzīmēt par „es“ laikmetu. Agrāki vai vēlāki pēc sestā dzīves gada bērna dvēselē mostas biedrošanās tieksmes. Pamazītiņām un nemanot tuvojas „tu“ laikmets. Iekams pēdējie sānzobi jeb tā saucamie gudribas zobi parādās, „tu“ jau vienā vai otrā veidā tavam bērnam tuvojies. Vispārīgi viņš nāk pirmāk pilnīgi nevainīgā kārtā, kā draudzība vienas dzimuma kārtas piederīgo starpā. Bērnu draudzība svarīga lieta. Pie viņas varam mācīties pazīt bērnu gara virzienu un izmērīt kaisību dziļumu, uz kādām viņi spējīgi. Še mums nav jāiemaisās, bet vērīgi jāseko mūsu bērnu gara dzīvei un jābūt viņu sargiem un atbalstam, kad viņiem tāds būs vajadzīgs.

Istenais „tu“, pēc kā jaunais cilvēks neapzinīgi ilgojas un kam pretim viņš gatavojas, atrodas otrā dzimuma kārtā. Tas notiek pārējas laikmetam nākot. Mostas dzimuma dziņa, kas ievada dzīvē svarīgu laikmetu, kur cilvēka es ar pirmatnēju spēku tiecas atrast papildinājumu otrā cilvēkā. Šī dvēseles tieksme tik varena, ka viņa savilņo arī miesu līdz pēdējai muskuļu šķiedriņai. Tas īsts plūdu laiks, un viņš arī nāk kā plūdi. Vilnis aiz vilņa, lēni un droši; vienmēr tālāk plūzdams, vienmēr varenāki brāzdamies, viņš ielaužas bērna dvēselē un reizēm salauž visus sprostus. Tā viņš nāca arī pie mums pašiem. Par laimi daba liek kūšājošiem dzīvības spēkiem pieaugt pamazām, ar gadiem. Pēc pirmajām pubertātes zīmēm pamazām atkal iestājas nomierināšanās, un dzimuma instinkts

parasti zināmā mērā iemieg, līdz iestājas pilnīga dzimuma gatavība. Šķiet, ka daba grib dot laiku nobriest bērna garīgi tikumiskajiem spēkiem, kuriem jāņem dabiskā vairošanās dziņa savā vadībā. Bet tomēr cilvēks šai ziņā krasī atšķiras no visas pārējās dabas, tā kā uz dabas gādību vien šē palauties nevaram. Dzīvniekā instinkts pamostas savā laikā un atkal iemieg. Instinkts, un līdz ar to arī iespēja viņu apmierināt, pamostas piepeši, caur ko tad arī dzīvnieks bez kā tālāka top pieaudzis un nobriedis. Pēc tam viņš atkal aizmirst viesuli, kas viņu bija savilņojis. Cilvēks to pilnīgi nekad neaizmirst. Viņa instinkti vienmēr gatavi atmosties un pacelties milžu apmēros. Un labi, ka viņi tādi. Stipri instinkti pamats stiprai gribai, dziļām domām, spēcīgai mīlestībai. Stiprākie gari cīnas ar stiprāko jūteklību.

Bet vecāku mīlestībai un gādībai šis īsts pārbaudīšanas laiks. Šai svarīgajā laikmetā viņi nedrīkst bērnus pamest pilnīgi nesagatavotus. Ap desmito dzīvības gadu tie ievadāmi dzimuma noslēpuma izpratnē. Protams, cik tālu bērnu attīstība un organisms to prasa. Nedrīkst dabai steigties priekšā, bet nederīga arī izvairīšanās un lieka kautrība: ar to tikai modinām bērnu ziņkāribu un pavešam viņiem ceļu uz maldiem. Pilnīga vaļsirdība un patiesība starp vecākiem un bērniem nepieciešama itin visos mīļās un gara dzīves jautājumos. Ar to vecāki iegūst savu bērnu nedalītu uzticību un iespēju stāvēt viņiem tuvu grūtos un izšķirošos dzīves brīžos.

Patiesībā noklusēt nekā arī nevar, jo šē runā daba pati. Ja vecākiem arī izdotos pasargāt savus bērnus no nekautrīgo biedru un pieaugušo pakalpojumiem, tad tomēr nāks notikumi, kuriem garām paiet nevar. Tādas, piemēram, sieviešu menstruācijas, kuŗas pie meitenēm sāk ierasties dažreiz jau ap 12.—13. gadu. Vai jums, mātes, nav vairs prātā, kādas bailes un izmisumu jums sagādāja šī normalā dabas parādība, un cik grūti jums bija panest to, ka jūsu māte no jums bija slēpusies aiz kautrības un nevainības plīvura, kad jums nācās pa blakus ceļiem atklāt savu vecāku un citu tuvinieku kailumu?

Bet cik neparedzami un dažādi var būt šie blakus ceļi, to labi noskārstam no vācu rakstnieka Dr. H. Locka stāsta par to, kā viņš ticis ievadīts dzimuma sakaru izpratnē. Viņš stāsta: „Es atminu skaidri, kā manī tika modināta ziņkāriba. Tas notika baznīcā. Mūsu mācītājam bija paraša nedēļas laikā draudzē dzimušos izsaukt. Pie tam viņš kapa balsī piemetināja,

ka esot piedzimis arī viens, otrs ārļaulības bērns. Tam parasti sekoja aizlūgšana par samaitāto jaunatni. Es sāku pētīt, ko tas nozīmē. Taču nekur atbildes nedabāju. Es tā vēl nesapratīšot. Ar ilgām gaidiju to vecumu, kur man viss būtu saprotams. Iestājies ģimnazijā, griezos pie kāda vecāka skolēna pēc paskaidrojuma par ārļaulības bērnu noslēpumu. Es biju pilnīgi pārliecināts, ka viņi izceļas gluži citādi, nekā ļaulībā dzimušie. Citādi taču mūsu labajam mācītājam, kuram pašam bij septiņpadsmit bērnu, nebūtu bijis jārūnā tāda šausmīgā kapa balsī.

Skolēns, izbrīnījies, man noprasīja, kurā klasē tad es īsti iestājies. „Tā, tā,“ piebilda viņš uz manu atbildi, „tad man nav nekā tev ko teikt. Pēc pāra nedēļām tu to zināsi.“ Un es to dabāju zināt visrupjākā un nelietīgākā veidā, kā tas jau parasts pie nekautrīgiem zenķiem.“ Nav cita ceļa pasargāt bērnus no šādiem kļūmīgiem piedzīvojumiem, kā nepieciešamā atklātība un patiesība no vecāku puses. Tādu izturēšanos bērns uzņems un sajūtīs kā lielu uzticības parādīšanu, bet cilvēks neko tik augstu neciena, un nekas nedara uz viņu tik svētīgu iespaidu, kā uzticība. Bērns iegūst pārliecību, ka starp viņu un vecākiem nav nekā neizrunāta, ka vecākiem viņš var pilnīgi ticēt un uzticēties. Vēl vairāk, tagad viņi būs kopīga noslēpuma glabātāji, viņi zinās to, ko citiem nemēdz atklāt, ko atklātībā nerunā. Tas rada pamatus bērnu un vecāku attiecībām, kas daudz var panest un nešķobīties.

Tomēr nav jādodomā, ka šī lieta nu pārāk viegla un vienkārša. Tā būtu rūgta maldīšanās. Ne stāstīšana un atklātība svarīga kā tāda, bet vērtīgu viņu padara tikai liela vecāku autoritāte, viņu dzīves takts un smalka sava bērna dvēseles dzīves izpratne. Lai šīs īpašības iegūtu, nepietiek ar vienas, otras brošuras izlasīšanu, bet nopietni jāņem sava pašaudzināšana, dzīves tīrīšana un paššķīstīšanās savās rokās. Viegļprātība un plāpība šē vissmagāki atriebjas. Man skolā kādreiz bija zēns no izglītotas mājas, vidēji apdāvināts un spēcīgu miesas būvi, bet ar briesmīgi netīru muti un piedauzīgu uzvešanos. Izrādījās, ka viņa vēl jaunā māmiņa, mazāko brālīti sevī nēsādama, bija savu 12 gadu veco dēliņu tik tālu ievadījusi visos noslēpumos, ka viņā bija nelaikā modušās nevaldāmas kaislības, zudusi katra kautrība un kauna jūtas; viņš bija par piedauzību visai skolai un sagādāja saviem vecākiem rūgtu vilšanos. Ja jau vispārīgi sakāmam vārdam — Runāšana su-

drabs, klusuciešana zelts — daudz taisnības, tač šai gadījumā pārlicīga valširdība un vieglprātīga izrunāšanās sagādā vislielākās ciešanas. Iekams izšķīramies uzņem valodu ar bērnu par dzimuma satiksmes lietām, mums rūpīgi jānovēro un jāapsver mūsu audzēkņa domu gaita un jāparedz visas mūsu valširdības varbūtējās sekas.

Bet vislabāki gan būtu, ja iztiktu bez kādas īpašas „stāstīšanas un izrunāšanās“. Ģimenēs, kur vecāki patiesi dzīvo ar saviem bērniem vienu dzīvi, kur māte pati savus bērnus kopj un audzina un tēvs stāv viņiem tuvu, tur viņiem pārlietu daudz izdevības ievadīt tos nemanot viņu miesas un gara dzīves izpratnē, cik tas attiecīgā vecumā nepieciešams. Nekādas izsmelošas zināšanas arī nemaz nav vajadzīgas. Nekad vecāki nedrīkst aizmirst, ka še jāšargās no intereses modināšanas. Un, patiesību sakot, nezināšanas traģedija nebūt nav tik vispārīga, vismaz lauku dzīves apstākļos nē; parasti še pirmās jautājums grozās ap cālīšu rašanos un tad ilgu laiku visi kustoņi perē, līdz nāk gadījums, kas noskaidro dzemdēšanu. Tas viss nāk tik lēni, pakāpeniski, itin kā pats no sevis, neprasa nekādu svinīgu izskaidrojumu un nerada nekādu grūtību. Bieži pietiek viena vārda. Tikai nav jāaizbāž bērnam mute, vai citādi kā viņš jānoraida. Ka zināšana vien nespēj pasargāt jaunatni no dzimuma satiksmes nenormalībām, tam par pierādījumu parasti pieved medicīnas studentus, kuri tādā pašā mērā padoti veneriskām slimībām, kā tas vispārīgi attiecīgā vietā un laikā pie studentiem novērojams. Izsmelošās zināšanas medīkus tā tad nebūt nepasargā no satiksmes ar prostituetām un piedzīvojumu meklētājam. Vācu pedagoģs Foerstērs pilnīgi dibināti aizrāda, ka seksuelais jautājums nebūt nav zināšanas, bet gan spēka jautājums. Ne tas pasargās jauno cilvēku kārdināšanas brīdī no krišanas, ka viņš zinās visos sīkumos fizioloģiskās un patoloģiskās parādības, kas saistītas ar miesīgiem sakariem, bet gan tie tikumiskie spēki, kas būs ņēmuši jauno organismu savā vadībā. Īsi, seksuelais jautājums liek mums lieku reizi apstāties pie fiziskās un tikumiskās audzināšanas vispārīgi, jo tikai miesīgi un garīgi harmoniski attīstīta un izdailota jaunatne būs diezgan stipra pārsēp savas kaislības un uzglabāt firu sirdi un veselu miesu līdz tam laikam, kur jaunie cilvēki pēc brīvas izvēles slēgs mūža derību ar savu „tu“, lai pildītu savu cēlo un svēto vecāku pienākumu un baudītu to laimes pilnību, kas sasniedzama vienīgi ģimenē, kur vecā pa-

audze ievada jauno dzīvē un jaunā pasargā veco no vientuļības un tikumiska sastinguma, kur mūža biedri savā starpā un kopīgi ar saviem bērniem rada vērtīgāko sabiedrību cilvēku vidū, debesu valstību virs zemes, par kuru ar tādu sajūsmu runā Pestītājs.

Veselā miesā mājo vesels gars, tas ir sevišķi vērā ņemams seksuelā ziņā. Vājā un nespēcīgā bērna organismā, ar satricinātu nervu sistemu, agri mostas seksuelas tieksmes, bieži sen pirms seksuelās gatavības laika. Bet nekas tik lielā mērā neapdraud cilvēka mūža laimi un sabiedrības labklājību, kā pie bērniem priekšlaicīgi modušās dzimuma dziņas. Miesīgi tādām bērnam būs jau grūti sasniegt iespējamo attīstības un spēka pilnību, bet viņa dvēsele tiek kroplota un neizsakami cieš. Tādi bērni bāli, kautrīgi, mīl vientuļību, bieži apjūk, neiecietīgi un nepanesīgi. Vecāki un līdzcilvēki tura viņus par nekrietniem un dara tiem daudz pārestību. Bet viņi ir slimi un ārstējami, īsti, ja pie viņiem sāk parādīties jau dažādas seksuelas izvirtības zīmes. Pie dažiem zēniem ir novērota slimīga tieksme citiem darīt sāpes; noraugoties svešās ciešanās, tāds zēns sajūt sevišķu labpatiku; šē mums var būt darīšana ar seksuelu nenormalību. Citreiz tāda nenormalība izteicas tieksmē darīt sev pašam sāpes, tīšam pelnīt sodu, īsti, ja tiek lietots miesas sods. Svešu roku pieskāšanās sagādā tādām nelaimīgam bērnam seksuelu pārdzīvojumu. Domā, ka pārlicēģa kāre uz briesmu romaniem no mežoņu un laupītāju dzīves arī var pamatoties uz lasītāja seksuelām nenormalībām. Tāpat aizdomīgas ir dažas rotalas ar skūpstīšanos, cīkstēšanos starp zēniem un meitenēm un zināmos gadījumos pat bērnu pārlicēģa pieglaušanās vecākiem un vēlēšanās ar tiem vienā gultā gulēt. Ja radušās aizdomas par pārāgru seksuelo dziņu mošanās bērnam, tad jāgriežas pie ārsta un apdraudētais bērns jāglābj ar attiecīgu kopšanu un higiēniskiem līdzekļiem.

Plaši izplatīta jaunatnes nelaime ir onanisms. Pie viņa bērni nonāk pa dažādiem ceļiem. Kā cēloņus min nehigiēnisku bērnu apģērbu (bikses, kas uztur dzimumorganu apkārtne mitru, karstu gaisu, spiež un rīvē dzimumorganus), ādas slimības, cērmes u. c. Bet vislielākais pavedējs, bez šaubām, ir samaitātie biedri, un skolās, fabrikās, cietumos onanisms nereti ir masu parādība. Onanisms pēc sava iespaida uz organismu pielīdzināms dzimumu satiksmei, un no tā noprotam, cik postoša var būt viņa nozīme, ja tam par upuri krituši stīpri

nepieauguši jaunieši, vai pat bērni. Netikuma vieglā noslēpšana stipri apgrūtina vecāku un audzinātāju uzdevumus. Daži onanisti panākot savu mērķi pat bez pieskaršanās pie dzimumorganiem, tikai fantazijā iztēlojot kailas sievietes un dažādus kaislīgus skatus, varbūt apmēram tā, kā to lasām dzejnieka Jāņa Sudrabkalna dzejolī „Jaunā igauniete“ (sk. Janševska „Latviešu Dzejas Pagalms, lapp. 432.). Par onanismu grāmatu tirgū sastopamas dažādas brošuras, kur tas zem „slepenā grēka“ un citādiem spilgtiem nosaukumiem tēlots šausmīgās krāsās. Viņām, bez šaubām, labs nolūks — sadzīt onanistos bailes un tā panākt viņu labošanu. Tomēr šāda veida iespaidošanai maz panākumu. Vientiesīgu lasītāju viņas var tiešām satriekt un novest pie katastrofas, bet citus var arī pavedināt ar garajiem un kaislību iedvesošajiem netikuma aprakstiem. Ivans Blochs (sk. Iv. Bloch „Polovaja Žizn“) šādas brošuras sauc par bīstamu literatūru, kas veicinot grūtsirdību un seksuālo izvirtību, gan baidīdamas savus klientus visādām šausmām, bet tomēr pašas modinādamas kaislības. Še mums jāzina, ka zinātne un māksla daudzreiz kalpo ļauniem nolūkiem. Mantkārīgi cilvēki ir ieguldījuši ļoti lielus kapitalus balto verdzeņu vervēšanā un netiklības perekļu uzturēšanā. Un nu šis dzīvās preces jeb prostitūcijas kapitāls meklē savai precei pieprasītājus, uzpircdams un kalpinādams šai nolūkā pat zinātni un mākslu. Uzpirkti autori raksta, ka onanisms un polūcijas apkaļojamas ar dabīgu dzimumu satiksmi un raida jaunatni prostitūcijas un ielas staigules apkampienos. Cik riebīga un peļama arī nebūtu pašapgānīšanās onanisma ceļā, cik kaitīgas biežas un priekšlaicīgas polūcijas, taču nav lielāka posta un nelaimes kā prostitūcija. Un taču esot vecāki, kas paši raidot savus bērnus turp, lai glābtu tos no citiem mazākiem ļaunumiem! Kāda paskolota dēlu māte no Rīgas stāstīja, ka vīrietis, kas līdz 25. mūža gadam esot nodzīvojis pilnā atturībā no miesīgiem sakariem, paliekot traks, un tādēļ neviena neprecēta vīrieša neesot un nevarot būt, kas neapmeklējot pērkamas sievietes. Ir dzirdēti arī citādi spriedumi par atturības nederību un dzimumu sakaru nepieciešamību, sevišķi priekš vīriešiem, proti, prostitūcijas uzņēmumu samaksātājiem. Jaunatne šis mācības dzird un atdod par viņām savu nevainību, savu idealismu, spēju dziļi un patiesi mīlēt un īstu mīlestību baudīt, mantodama tā visa vietā veneriskās slimības, dzīves apnikumu, brutālus ieradumus un seklu skatu dzīvē un viņas uzdevumos.

Ši ir briesmīgākā no nelaimēm, kas apdraud mūsu dēlus un meitas. Pirkta mīlestība un seksuāla izlaidība nav mīlestība, nav laime un dzīves ieguvums. Jauneklis, kas savu jaunības svaigumu atdevis prostituetai, jaunava, kas bijusi klaidoņa un izvirtuļa apkampienos, grūti panāks to dzīves prieku un laimi, ko daba viņiem bija piešķirusi viņu organisma attīstības spēju robežās. Ar naudu samaksātā seksuālā izvirtībā nav meklējams mūsu bērniem tas „tu“, pēc kā viņi tiecas un kas vienīgais spēj viņu dzīvi darīt pilnīgāku un laimīgāku.

Kā redzējam, seksuālās anormalībās, prostitucijā un mezonīgās orgijās, mūsu bērnus visdrošāki dzen iekšā priekšlaicīgi modušās seksuālās tieksmes, kad kā pretsvars dabiskām dzīvē vēl nav izkopies jaunā cilvēka intelekts un tie tikumiskie spēki, kas vispārī mūs dzīvē sargā no klupšanas. Audzinātāja uzdevums tad nu ir — pēc iespējas kavēt priekšlaicīgu kaislību uzliesmošanu un nākt palīgā ar saprātīgiem audzināšanas paņēmieniem tiem bērniem, kuri jau pēc savas organizācijas ātri nogatavojas. Kur vecāki slimo ar nervu un gara slimībām, alkoholismu, tuberkulozi un citām ilgstošām un novājinošām kaitēm, tur bērni manto vāju nervu sistemu, kas viņus noved pie pārāgras dzimuma dzīves mošanās. Vai gan šādus bērnus uzskatīsim par grīmušiem un nekrietniem un sāksim viņus pelt un nicināt? Nē, viņi ar saudzību vadāmi un rūpīgi kopjami, stiprinot viņu veselību un sagādājot tiem bagātu gara dzīvi, lai viņu gars stiprinās un iegūst spārnus lidot pretīm saulei, kurai varbūt viņu vecāki, māņu spīdumā apžilbināti, bija pagājuši garām. Ļoti bieži mēs ar neprātīgu audzināšanu sāisinām svēto nevainības laiku, īsti turīgās aprindās, kur bieži aizmirst, ka arī bērna griba audzināma un vingrināma un ka atteikšanās un sevis ierobežošana ir katras patiešas brīvības izejas punkts. Bērni tiek stipri lutināti un apgādāti ar pārāk siltām dzīvojamām telpām, mikstām gultām, biežām un karstām vannām. Viņi dabūn bagātīgu barību, daudz gaļas, sevišķi meža putnu, daudz garšas vielu, tēju, kafiju un, protams, arī alkoholiskus dzērienus. Ari bērnu apģērbs daudzreiz kaitīgs, sevišķi bikses. Ja nu vēl atcerēsimies, ka bērni laiku pavada bezdarbībā, mikstos sēdekļos un pievienojam vēl viesību vakarus ar šīberiem, iedzeršanu, miesas kailumu, pikantām divdomībām, bezmiega naktīm, tad esam jau daudz bērnu vēlākā posta cēloņus minējuši. Nabadzīgo vecāku bērnus pavedina savas apkārtnes zemais moraliskais līmenis, saspīestie dzīvokļi, iela un, galvenais,

ka bērni aug bez uzraudzības un saprātīgas vadības. Vēl būtu mināmas dažas bērnu slimības: mazasinība, skrofuloze, anotū slimība, kas novājina nervu sistemu, tāpat niezošas ādas slimības un cērmes. Tā tad fiziskā audzināšana prasa no mums daudz saprāta un labi caurdomāta plāna. Loti vērtīgus aizrādījumus šāis jautājumos mums sniedz M. Liepa savā rakstā „Seksuelais jautājums audzināšanā“ (sk. „Nākotnes Spēka“ 1925. g. Nr. Nr. 8., 9., 10. un 11.).

Taču izšķirošo lomu bērna dzīvē var spēlēt netikai miesas kopšana, bet arī psihiski pārdzīvojumi, kam padoti mūsu bērni. Še mēs domājam tos melus un divkosību, kaš valda mūsu laiku sabiedrībā un neļauj bērniem izaugt stingros, vienkāršos tikumos un veselīgā dzīves un cilvēku attiecību izpratnē. Bērniem mēs mācām, ka kailiem nākt citu priekšā ir kauns, bet māmiņa un pieaugušās māsas lien no ādas laukā, lai viesībās un vispāri ļaužu priekšā izceltu savas miesas kallumu un visādiem līdzekļiem pavairotu savu kairi, bet papiņš, viņa glāzes iesildīts, runā glaimu vārdus, apkārt sprēgā divdomības, slikti maskotas pikanterijas, skandalozī stāsti no kaimiņu un radu, bet it īpaši atklātībā pazīstamu vai augsti stāvošu personu ģimenes dzīves. No bērniem prasa rādīt tādu ģīmi, ka viņi nekā nesaprastu no visa, ko viņi dzird un redz. Viņi to drīz arī iemācās un netraucē pieaugušos viņu izlaidīgajā omulībā, bet modinātā ziņkārība maziņajos strādā savu darbu un vada viņus prefīm agrām seksuelām dzinām un „slepeniem grēkiem“. Ja senāk ļaunais piedauzību akmens bija retie ārļaulības bērni, tad cik tagad nav bērnu ar kopīgu tēvu, bet dažādām mātēm, ar padzītām un aizbēgušām mātēm, vai arī tantiņām un jaunkundzēm no Rīgas, kas ģimenē ieņem divdomīgu stāvokli un uztura mājā vienmēr dzīvas runas un apkaunojošas spriedelēšanas par vecāku intīmo dzīvi. Irstošā ģimenes dzīve nav tikai mūsu dienu, bet it sevišķi nākotnes ļaunums, jo viņa laupa jaunajām atvasēm iespēju augt šķīstībā un baudīt bērības nezināšanas un nevainības augsto laimi. Atmosferu vēl vairāk sabiezina parastā mājas lektira. Ik rītus no koppienotavas atved svaīgu dienas avīzes numuru ar nebeidzamu rindu „šausmīgu“ tēlojumu par „drausmīgām“ izvarošanām starp pieaugušiem un bērniem, bērnu un ģimeņu slepkavībām, abortiem un nedabīgiem dzimumu sakariem, apreibinošiem tiesu procesiem, skandalīem ģimenes dzīvē, lielpilsētas bulvaru un netikumumu bedru dēkām u. t. t. Tam līdzās pikanti feļetoni, kal-

rinošas ilustrācijas, divdomīgas asprātības. Visa Latvija caur-austa no „Letas“ avižu kioskiem. Painterēsējaties, lūdzu, kas tā ir par publiku, kas drūzmējas ap kiosku vitrinām. Tur jūs visbiežāki sastapsiet skolu jaunatni un dažādas pusaudžus. Ko viņi tur meklē? Tos pievelk raibie uzraksti par nāvi, asinīm, mīlu, noziegumu, pikantie vāku zīmējumi, „Mīla un flirts“ un šim līdzīgi izdevumi, kas atrod laipnu mājvietu „Letas“ plauk-tos. Mūsu mākslas literatūras un glezniecības darbi velti gaida uz pircējiem, žurnāli un izdevumi, kas grib kalpot tautas ve-selībai un tikumībai, paliek nelasīti, bet pornografija visādos veidos un pa dažādiem ceļiem nonāk līdz katram ganīnam un skolasbērnam un lej nāves zāles viņa daudzreiz vientuļajā un pamestajā dvēselē. Jā, ko gan tie jaunekļi 25 gadu un jaunavas 21 gada vecumā, kad viņi būs sasnieguši vajadzīgo attīstības pilnību, ko gan viņi nesīs savam „tu“ pretīm, kad jau četr-padsmit un pat divpadsmit gadu vecumā viņi nodarbojas ar jautājumiem, kā vislabāki nodrošināties pret dzimumu sakaru dabiskajām sekām un veneriskām slimībām? Vai to noslēpsim sev un citiem un izliksimies, ka mēs no visa tā nekā nezīnām un negribām zināt? Nē, vecāki, tie ir tie psihiskie momenti, ar kuriem mūsu bērni droši vien satiksies skolā, darbā, sabie-drībā un kuri pūlēsies ielauzties arī viņu dvēselēs.

Ar ko nu bruņosim mūsu maziņo apziņu, lai šie netīrumi viņiem nepielīp un laimīgi paiet garām?

Laikā sniegta lietderīga informācija un saprātīga fiziskā audzināšana ir labi sargi, bet uz viņiem vien nevarēs paļauties. Vācu pedagogs Foersters pareizi teic, ka palīgspēkā pret akla-jām dabas dzīvām jāsmēlas no tiem pašiem avotiem, no kuriem izverd draudošās briesmas. Mums jānāk bērniem palīgā, au-dzinot un nostiprinot viņos tādas tikumiskās spēkus, kas var ņemt miesas kārības savā vadībā. Ir zināms, ka meitenes pir-majā pubertātes laikmetā ir romantiskas un alkst pēc ideāliem. Izejot no ieskata, ka audzināšanai jāizmanto sava audzēkņa iekšējās dvēseles noskaņas un tieksmes katrreizējā laikā un uz to pamata jālūko nostiprināt vēlamie tikumi un ieradumi, mums jāsniedz viņām tāda gara barība, kas atbilst šai ideālu meklē-šanai. Gluži nepareizi būtu šai laikā ielauzties meitenes ro-mantiski noskaņotajā gara dzīvē ar plašiem fizioloģiskiem iz-skaidrojumiem un dzīves netīrumu tēlojumiem. Tas var no-vest pie smagas krīzes un nervu sistēmas satricinājumiem. Daudz vēlamāki šai laikā ļaut uzkavēties jaunajam garam prieka

un gaismas pasaulē, ticēt dzīvei un saviem spēkiem, izkopt dabīgās kauna jūtas un nostiprināt neaizkaramās šķistības kategorisko imperatīvu. Viņas ideāli ir pilnīgi garigas būtnes, apzināta fiziska dziņa viņai vēl sveša un fiziski neviens viņai nedrīkst pieskarties. Gluži to pašu varam teikt par zēniem. Nesamaitāta zēna pirmās erotiskās sajūtas tiecas pēc ideālas sievišķības; sieviete viņam nebūt nav dziņu apmierināšanas objekts, bet gan visa laba un cēla ideāls. Tas ir īstais bruņnieciskuma un uzpurēšanās alku laikmets. Audzinātājam tas jāņem vērā. Viņš nedrīkst aizmirst, ka laiku no pirmām pubertātes zīmēm līdz pilnīgai nobriešanai daba piešķirusi cilvēkam, lai viņš izkoptos un paceltos pāri kustoniskai dziņu apmierināšanai. Še mums jāpalīdz jauneklīmi izveidot īstas vīrišķības ideālu, nostiprināt pašdisciplīnu, audzināt raksturu, kurš lai tad nemtu mostošās dabas dziņas savā vadībā. Šai laikā jānostiprina jauniešu gara virskundzība par dabu, jādēsta skaidra, viengabalaina seksuelā tikumība, jāliek jaunavai un jauneklīmi izjust gara dzīves parākumu pār miesas dziņām.

Sengrieķu teika stāsta par varoni Achilu, ka māte viņu pārgērbusi par meiteni, lai tam nebūtu jābrauc karā uz Troju. Bet tikko atskanējušas taures skaņas, visas meitenes no bailēm aizbēgušas, bet pārgērbtais Achils tvēris pēc ieroča. Tā iedomājamiem mūsu jauniešus apbruņotus ar stipru gribu, skaidriem tikumiskiem jēdzieniem un stipru dabisku tīrības sajūtu, ka viņi kārdināšanas brīdī neapjūk un nekrīt, bet droši turās pie savas pārliecības un paliek neaizkārti.

Gandrīz visa bērnu seksuelā attīstība norisinās skolas laikā, un tāpēc blakus vecākiem arī skolotāji jūtas acināti šai lietā līdzīgi runāt. Tas ļoti pareizi, jo pati skola ar lielu bērnu saplūdumu veicina seksuelas anormalības un pati no tā vislielākā mērā cieš. Jaunākā laikā izaugusi pat vesela seksuelā pedagoģija, kuŗa galvenā kārtā balstās uz ieskatu, ka seksuelām anormalībām pamatā esot jaunatnes nezināšana un ka tādēļ skolai jāsniedzot attiecīgas zināšanas. Ir pat tādi uzskati, ka ne vecākiem, bet taisni skolotājiem jāiepazīstina bērni ar dzimuma attiecībām. Tā Ivans Blochs saka: „Iepazīstināšanai ar seksuelām attiecībām jābūt tālu nost no kaut kādām individuālām vai personīgām īpatnībām; viņa jāpasniedz bērniem vispārīgā veidā kā dabaszinātnisks paskaidrojums, kā medicīniska mācība, ņemta no fizioloģijas un patoloģijas. Caur to būs novērsti blakus iespāidi un katra kopība ar subjektivām

jūtām.“ Šie uzskati stāv pretrunā ar visu no mums augšā teikto. Mēs domājam, ka direkti par dzimuma lietām tikai vecāki drikst runāt ar saviem bērniem, tāpēc ka viņi ir tie, kas līdz ar saviem bērniem baudīs pareizi atrisinātās problēmas lielo laimi un bez kurnēšanas ņems uz saviem pleciem to krustu, kas uzgulsies viņiem un viņu bērniem, ja seksuelā attīstība, pretīm visām cerībām, ņems launu virzienu. Ja arī skolotājs uzdrošinātos tik dziļi pieskarties sveša bērna dvēselei, tad viņam tas būtu jādara individuēli, piemērojoties katra atsevišķa skolēna attīstības limenim un saskanojot savu soli ar bērnu vecāku mājas garu un dzīves izpratni. Atklāta jautājuma pārrunāšana klasē pēc Blocha prasībām, kur atsevišķi skolēni dažādi no viņu vecākiem un apkārtējās dzīves par šo lietu informēti, kur daudzi skolēni jau daudz ko par šo jautājumu lasījuši un atrodas viņam pretīm dažādās attiecībās, šāda atklāta diskusija nav iedomājama un šķiet nepielaižama. Ja mēs varētu iedomāties klasi, kur visi skolēni būtu pilnīgi neinformēti un tādu skolotāju, kura personība absolūti nedominātu ne vismazāko seksuelo emociju, tad, ņemot vērā viņa speciēlo sagatavošanu un asināto atbildības sajūtu, viņš, protams, visideālākā kartā ievadītu bērnus dabas noslēpuma izpratnē. Bet nav nedz tādas klases, nedz tādu skolotāju, un patiesībā tāda direkta skolotāja izrunāšanās var būt visvairāk apdraudēta no „blakus iespaidiem un subjektīvām jūtām“. Zināms, skola nevar iebāzt kā strausis galvu smiltīs un izlikties, ka viņa nekā neredz un nesaprot no tā, kas notiek bērna miesā un dvēselē. Viņai jāsniedz arī vajadzīgās zināšanas un mūsu skolu programa bagātīgā mērā to paredzējusi. Jau alģu un sakņkāju šūniņu periodiskā sablūšana, tālāk augstāko sporauģu vaisliskās paaudzes organi un to funkcijas, kā arī ziedu apputekšņošanās gaita sniedz garākā laikā, nemanot un ne mazākās zinķārības nedominot un ar personīgām emocijām nesaistot, pamatīģu un gaišu bildi par apaugļošanās būtību. Tālāk nāk cilvēka anatomija un fizioloģija ar higiēnu, pretalkohola mācību un cīņu pret lipīgām slimībām, sēklas selekcija, krustošanas un tīrasīņu sugas jautājumi. Še pārliēku daudz gadījumu snieģt jaunajiem ļaudīm pilnīgi objektīvā kartā visas zināšanas, kuras viņu vecumam nepieciešamas.

Bet kā jau redzējām, miesas kopšana un informacija ir tikai viena puse, otra un svarīgākā ir bērna dvēsele, gars, kam jāvada miesas dziņas, kam dabas spēki jāpārķausē dailes un ti-

kuma mirdzošajos kristalos. Un skolai nu it sevišķi ar šīm lietām jānodarbojas. Bagātīgu vielu sniedz pasacīna, reliģija, literatūra, sevišķi pēdējā. Mūsu skolas literatūra sniedz veselu galeriju īstas, patiesas mīlestības spējīgu personību. Tur Liēna un Kaspars Kaudzīšu „Mērnieku laikos“, tur Kristina Blaumaņa „Uguni“, Ilze „Pazudušā dēlā“, Mirdza Aspazijas „Vaidelotē“, Bērzaļu Indriķis un Līzīte Deglava „Vecā Pilskungā“, bet it sevišķi cildenus paraugus mums sniedz labākie Raiņa darbi, kur mīla ir spēka avots idealai dzīvei un cēliem darbiem. Zināms, mums nav jāaizmirst, ka mūsu klasiskās literatūras sacerējumi nav gluži brīvi no fiziskās mīlestības elementiem un sacerējumu lasīšana un iztirzāšana stipri saistīta ar blakus iespaidiem un nenoslēpjamu jūteklību. Še vajadzīga liela skolotāja moraliskā autoritāte un tikumiskā tīrība, lai skaistās literatūras stundas cerēto gara augļu vietā nesniegtu instinktu sakarsēšanu, izlaidību, seksuēlas anormalības. Katrā ziņā mums jāpatura acu priekšā bērna gara dzīve un jānovada viņa uzmanība no jūteklības. Liels kavēklis skolotājam šai darbā ir pārspīlētās programmas mācību priekšmetos. Še arī mūsu programmas lietu specialistiem derētu atgādināt Getes vārdus, ka viss, kas atsvabina garu, nepakārtojot gara virskundzībai fiziskās miesas dzīvas, ir cilvēkam par samaitāšanu. Mēs esam tā nodarbināti ar gudrību kalšanu, ka mums maz atliek laika piegriezt vērību tam, kas notiek bērna dvēselē un kādi asni dīgst no mums sētās sēklas. Ja mēs būtu mazāk apkrauti ar mācīšanu, tad mūsu darbs tikumiskās audzināšanas laukā būtu daudz vērtīgāks. Ne daudz, bet tomēr daudz, šo bausli mūsu programmu un stundu plānu autori sen aizmirsuši.

Bet mums jāpieņem, ka katra skola jau saņem seksuēlā ziņā arī paklīdušus bērnus, un reti kad lielāka skola būs bez tādiem zēniem, kas tiši meklē citiem sāpes darīt, tura neglītu muti, knakstās ap meitenēm, smērē sienas neglītiem uzrakstiem un zīmējumiem un klusībā nodarbojas ar onanismu. Ir gadījumi, kur šāda nelaime pārņem visu skolu. Ko nu še skolotāji darīs? Te katra ziņa un katra informācija tiks pavadīta ar neglītu smīnēšanu un neķītrām kustībām. Tādi jaunieši ir pieredzēti. Tāda klase prasa daudz tikumiska spēka un izturības no skolotāja puses. Ja skolotājs ir vienā pusē un klase otrā, tad viņa pūliņi veltīgi. Še tad ieteic meklēt atbalstu skolēnu pašvaldībā. Katrā ziņā skolotājam jāatrod līdzekļi izaudzināt klasē veselīgāku atklātības domu. Tas vienīgais spēks,

ko varam nostādīt pretīm seksuēlai izlaidībai un anormalībām. Ja veselīgais kodols klasē atklāti un droši paudīs idealus uzskatus un pareizu jautājuma uztveri, tad daudz būs līdzēts. Sodi, sprediķošana, draudi nenes nekādus auglus. Liela skolotāja tikumiskā autoritate, uzticība no skolēnu puses un sirsnīga vālsirdība ir vienīgie iespaidošanas ieroči. Katrā ziņā jāizvairās no baiļu jūtu sacelšanas, kā to dara ar onānistiem, pasniedzot viņiem pieminētās brošuras, nemaz jau neruājot par jebkādiem miesas sodiem. Moša gara dzīve, pašdarbība, dzīva interese, fizisks darbs, paša audzinātāja skaītri un cieti tikumiskie uzskati, šķīsta un nevainojama uzvešanās arī šai ziņā ir vērtīgākie un stiprākie audzināšanas līdzekļi.

Ar gadiem jaunie cilvēki atsvabināsies no vecāku un skolas aizbildniecības. Tā ir viņu tiesība. Neatkarīgi no mums viņi tuvosies savam „tu“ un iekārtos savu dzīvi saskaņā ar savām tieksmēm un pārliecību. Arī tagad viņiem būs vēl daudz šaubu un grūta iekšējā cīnina. No dažādām pusēm viņiem piesolīs dažādu dzīves izpratni. Kamēr vācu pedagogs Foersters cieši tic, ka dzimumu kopdzīve var atbalstīties tikai uz stingriem pilsoniskiem iestādījumiem un reliģiskū pasaules uzskatu, tikmēr profesors A. Forels atrod, ka seksuēlai skaīdrībai vislielākais ienaīdnieks esot kristīgais pasaules uzskats un kristīgās baznīcas iestādījumi. Kā mēraukļu dzimumu kopdzīves tikumībai viņš atzīst tikai socialo higienu. Labs, kas apzinīgi veicina dzimumu kopdzīves dalībnieku un sabiedrības labumu, netikumisks, kas šiem kaitē; visas pārējās dzimumdzīves parādības no tikumiskā stāvokļa pilnīgi inertas, t. i. viņas nav ne tikumiskas, ne netikumiskas. Ellen Keij uzsver, ka kristīgā ticība maldīgi uzskatot cilvēku par „kritušū“, ka daudz vērtīgāks esot attīstības teorijas uzskats par „negatavu“ cilvēku, kas dod cerības tuvināties augstāka tipa cilvēkam. Viņa ieskata par soli atpakaļ arī kristīgās ticības ieskatu par jaunavu — dievmāti, kamēr klasiskajā senātnē dievināja sievietimāti un pielūdza augļošānās svētumu. Nostājoties uz dabaszinātniskā viedokļa, viņa cerē atdzīvināt sengrieķu skaīstuma un spēka cienīšanu, savienojot to ar šolaiku apziņu par idealas mīlestības dievišķo laimi un tādējādi radīt īstas šķīstības fanātismu, kas lai atpestītu cilvēci no visām tām mokām un pagrimšanas, ko tagad sagādā seksuēlās nesaskaņas. Kristīgās reliģijas nozīmi viņa tomēr nenoliedz. „Mūsu bērnos mūsu nākotne“ 5. lappusē lasām: „Kristīgās baznīcas uzskati, ka

dzimumu dzīve ir kaut kas zems un ka viņa šķīstīšana pānākama vienīgi iesvētītā laulībā, diezgan ilgā laikmetā ir spēlējuši svarīgu lomu un tiem bijusi liela nozīme kultūras attīstības gaitā. Viņi veicinājuši pašsavaldīšanos, kas pacēla cilvēku iekšējo dzīvi, attīstījuši kaunību, uzticību, mājmitību, kas — kopā ar daudz citiem iespajdiem — pārvērtuši dabisko dzinēkli par mīlestību. Ja mīlestība visas šīs īpašības zaudētu, tad tā vairs nebūtu cilvēciska, bet dzīvnieciska.“ Būs jādzird arī vēl daudz citādas mācības un ieskati par grupu laulību, brīvo mīlu u. t. t. Ar visām šīm lietām jaunajai paaudzei būs jātiek pašai galā, un ceļu uz savu mūža biedri, uz savu „tu“ tavs bērns meklēs pats. Tur tev nav jāiemaisās un nav jāstiežas viņa vietā visu izbēdāt un visu izciest. Ari tu pats to nevēlēties savā laikā. Mēs pieņemam, ka garajā attīstības gaitā mūsu jaunatnē būs skaidri izkristalizēties ieskats par ģimenes dzīves laimi un uzdevumu, ka viņa droši un bez šaubām atzīs par dzimumu kopdzīves idealu uz savstarpēju paliekamu mīlestību un uzticību dibinātu, bērniem apveltītu, viensievisku laulību, kur abi laulātie draugi vesēli un krietni un kur viņus saista vienīgi labprātīga apņemšanās palikt viens otram uzticīgi un mīlestības apgarota gādība par saviem bērniem. Šādu ieskatu un dabiskas nojautas vadīti, viņi nemaldīgi atradīs sev īstu un patiesu dzīves draugu un tā nostāsies bezgalīgās attīstības ķēdē kā vērtīgi locekļi un tuvinās tos laikus, kur parādīsies kāda senatnes pravieša sludinātais krāšņums, proti, bērnu un vecāku siržu saderība.

6. Baudi acumirkli?

Mūsu sakari ar ār pasauli un līdzcilvēkiem sagādā mums dažādus pieredzējumus un piedzīvojumus. Tie nepaieš mums nemanot garām, bet atstāj mūsu dvēselē zināmas pēdas, modina zināmas emocijas, sagādā mums iekšēju pārdzīvojumu jeb izjūtas. Šis nu var būt patīkamas, vai nepatīkamas. Patīku, ko mums sniedz izjūtas, apzīmējam arī par baudu.

Pēc baudas ir dzīvušlēs un dzenas visi cilvēki. Un dzenas arī jaunatne. Vai mēs viņai to liegsim? Nē. Tikai mums jāpadomā: 1) kādu vietu mūsu jauniešu dzīvē un pasaules uzskatā mēs gribām ierādīt baudai un 2) kādas baudas viņiem sniegsim un kādu laimi sagādāsim, jo tas, ko jaunatne pārdzīvo un izjūt, kam viņas gars ilgstoši pieķeras, tas paliek par pamatu un vadoni viņas turpmākā dzīvē.

Ap 300. gadu priekš Kristus dzimšanas grieķu filosofs Epikurs sludināja mācību, pēc kuras bauda tika atzīta par augstāko labumu, par cilvēka dzīves mērķi. Viņš gan atzina, ka ne katra kaire var sagādāt cilvēkam ilgstošu laimi un ka cilvēkam ir dabiskas vajadzības, kā veselība un dvēseles miers, un iedomātās vajadzības (greznība, mantkārība, negausība). Pirmējo apmierināšana sagādā vērtīgu baudu-laimi, otrējās nekad nav apmierināmas un sekošana viņām sagādā ciešanas. Viņš ieteica arī mērenību un pieticību. Bet praktiskā dzīvē šie padomi maz palīdzēja. Viņa piekritējus apmierināja gudrā skolotāja doma, ka kaire ir dzīves mērķis, un ar to viņiem pietika. Šis virziens tikumības mācībā jeb etikā pazīstams zem epikureisma nosaukuma.

Cilvēces doma tikumības laukā gan nav palikusi pie epikureisma. Mēs zinām dzīvei citus augstākus un vērtīgākus mērķus: spēka un dzīvības pilno enerģisma mācību, kura ierauga dzīves mērķi cilvēku kultūras vērtību vairošanā, dzīves izdaiļošanā un pacelšanā uz augstāku stāvokli, un altruisma cēlo domu par labo apziņu, kas top vadīta no mīlestības jeb labvēlības uz saviem līdzcilvēkiem, kur kalpošana citiem tiek atzīta par augstāko mērķi un lielāko ieguvumu paša darītāja dzīvē. Taču praktiskā dzīvē cilvēki arvienu tiecas uz epikureisma pusi un kairei tik labprāt ziedo sava darba augļus,

savu labklājību, veselību un dvēseles mieru. Isti labvēlīgu zemi viņš atron bagātnieku aprindās un pie irstošām tautām. Visiem pazīstams stāstiņš par bagāto vīru un nabaga Lācaru. Par baudītāju dzīves tukšumu un niecību lasām arī Zalamaņa mācītāja grāmatas otrā nodaļā, un noprotam, ka Jeruzalemē, pie jūdu ķēniņa galma, baudas kāre bij laidusi dziļas saknes. Iznīcinošu spriedumu par Romas pilsoņu izdzīves kāri un izvirību ķeizaru laikos nodod apustulis Pāvils savā grāmatā romiešiem. Tur lasām: „Dievs tos ir nodevis negodīgās kārībās, jo viņu sievieti to sadzīvi, kas pēc dabas, ir pārvērtuši par tādu, kas ir pret dabu. Tāpat arī vīrieti atstājuši sadzīvi ar sievu, kas pēc dabas, un savā kārībā cits uz citu iekarsušies un vīrieti ar vīriem bezkaunību dzinuši un savas nomaldīšanās pienākamo algu pie sev pašiem dabūjuši. Un kā tie nav cienījuši Dievu turēt atzišanā, tā Dievs tos nodevis pārvērstam prātam to darīt, kas neklājas. Piepildītus ar visādu netaisnību, maucību, blēdību, mantas kārību, niknumu, pilnus skaudības, slepkavības, ķildu, viltības, netiklības, mēlnešus, apmelotājus, Dievam negantus, varas darītājus, lepnus, lielīgus, ļaunuma izgudrotājus, vecākiem nepaklausīgus, neprātīgus, derības pārkāpējus, cietsirdīgus, nesaderīgus, nežēlīgus; kas, zinādami Dieva likumu, ka tie, kas tādas lietas dara, nāvi pelna, nevien tādas lietas dara, bet arī labu prātu tur pie tiem, kas tā dara.“ (Skat. Pāvila gr. Rom. 1., 26.—32. p). Vēsturiskās ziņas par Romas iedzīvotāju baudu un izdzīves kāri pilnīgi apstiprina Pāvila skarbo vārdu patiesību. Trakās izpriecās romieši pazaudēja katru mēra sajūtu un neapstājās nekādu briesmu darbu priekšā, lai tikai gūtu iekārto kairi. Baudas un uzbudinājumu kārā Romas pūļa priekšā lēja savas asinis ar naudu samaksāti algādži, kara gūstekņi, vergi, noziedznieki, kristīgie.. Izvirtusē Romas aristokrātija līgsmojās trakā baudu un kaures reibonī. Slinkums un kaure bija Romas pilsoņa ideāls un dzīves mērķis. Kā jau no apustuļa vārdiem redzējam, šādai dzīvei sekoja galīga tikumu pagrimšana un pēcāk Romas bojāiešana. Līdzīgu ainu tēlo vēsturnieks Tēns no franču karāļu galma dzīves pirms lielās franču revolūcijas: „Pie galma pulcējās visa Francijas muižniecība, nevis lai strādātu, bet lai caur savu klātbūtni izrādītu karāļa varas diženumu un spožumu; visa dzīve bija tikai laiska reprezentācija; neviens nedzīvoja savā mājā un priekš sevim, katrs bij pastāvīgi priekš visu citu acīm; svarīgākās rūpes visiem bij, lai no strādājošo franču nodevām, kas ieplūda

karāļa kasē, pēc iespējas lielai daļai liktu kā dāvājumam vai pensijai ietecēt savā kabatā; kārtīgais dienas darbs katram bija: izpriecāties ar citu palīdzību un uz citu rēķinu (sk. V. Olava Galv. virz. etikā, 23. un 24. lapp.). Šo laužu devīze bija baudīt acumirkli un pēc tam lai nāk kaut ūdensplūdi Vinus noslaucīja no zemes virsus briesmīgā revolūcija. Vispārīgi izdzīves uzplūdiem seko katastrofas, kurās baudītāju-kārumnieku sabiedrība un pat veselās valstis un tautas iet bojā, dodamas vietu citiem ļaudīm, kas tic krietniem darbiem un savas dzīves nepārejošai vērtībai.

Ja mūsu dienās kāds atklāti mācītu, ka kaire un izdzīve ir vienīgais un augstākais labums, cilvēka dzīves mērķis un laime, tad mēs, bez šaubām, ar nicināšanu novērstos no šā cilvēka, kā netikumības un kaitīgu mācību sludinātāja, jo vārdos un mācībās mēs mīlam būt skaidri un šķīsti. Tā mūsu svētku tērpa, ar ko rotājamiem citu un brīžiem arī savā priekšā. Ne tā tas patiesajā dzīvē. Tur visrupjākais epikureisms laidis dziļas saknes un nes bagātīgus tautas tikumu un veselības pagrimšanas augļus. Acumirkli manā priekšā liela un izplatīta Latvijas avīze. Tur maza, maza nodaļa: „Latvija“. Ko gan tur lasām par šo zemi: auto katastrofa, mīklainā slepkavība, pakārts zēns, pakārta jaunava, uz šosejas nomiris rīdzinieks; tad pāris paziņojumu par izrikojumiem un punkts. Tas ir viss, ko Latvija uz 1926. gada 2. septembri sniegusi vērtīga un atzīmējama laikrakstā. Bet, varbūt, citās nodaļās? Tur spītrūpnieku un citu šaurās intereses, naudas izspiedēju tiesāšana Rīgā, noslēpumainas ārzemnieces, šausmīga nelaiمة Lorupes gravā, jaunavas pašnāvība aiz romantiskiem iemesliem, nesegtu čeku lieta, nepieciešamas pārmaiņas Latvijas bankā, laupītāju un izbēgušo noziedznieku gūstīšana pie Rīgas, izmeklēšana Majoros, ugunsgrēks Bullos, lēciens Lielupē pulksten 12-tos naktī, pārdoša zādzība dzelzsceļa vagonā u. t. t. Šo brīnumgleznu vēl papildina pasaules raibie notikumi: rīdzinieces grafienes Lamsdorfas slepkavas atzīšanās, vīrs ar 7 sievām un maharadžu trakulības. Kas tā ir par īstenību, no kurās smel šo lasāmo vielu un kurai to ikdienas pasniedz? Vai tās nav tās pašas neprātīgās Romas gladiatoru cīņas un cirkus izrādes! Ja romieši sauca: „Maizi un cirkus izrādes“, tad mūsu dienu sauciens ir: „Valsts pabalstus, uzdzīvi un sensācijas“. Grābt naudu, vienalga kādiem līdzekļiem, un steigšus vien sagrabto nodzīvot, izjust, izbaudīt, izdegt, un pēc tam kaut ūdensplūdi!

Seksuelā izvirtība, pikanterijas, alkohols, asinis, baudī acumirkli! Un pie tam, šī sērga sagrābusi visplašākos tautas slāņus.

Visas šīs mūsu tautas nelaimes mēs parasti uzkrājam karām un revolūcijai. Bez šaubām, pēdējo gadu notikumi daudz ko ievadījuši mūsu tautas dzīvē, kas senāk tai bij svešs un pretīgs. Bet pamatus tam lika jau sen priekš kara dzīve. Mēs tvīkām pēc iespējamās neatkarības. To šķītam panākt no vienas puses skolas izglītības, resp. eksamenu un diplomu, no otras puses kapitālu uzkrāšanas ceļā. Mūsu centīgā jaunatne rāvās uz krieviskajām skolām, lika spožus eksamenus un iespiedās visās iespējamās vietās plašajā Krievijas imperijā. Viņu brāļi un māsas audzēja sugas lopus, dibināja krāj-aizdevu sabiedrības, cēla namus, grieza un skaitīja kuponus. Un mūsu prese nemītējās daudzīnāt mūsu centību, uzskaitīt mūsu tautas locēkļu ieguvumus kapitāla un karjeras laukos un cildināt cildināja mūs vai ne par pirmo tautu pasaulē. Tad nāca kara un revolūcijas vētras, iznīcināja siltās vietas un ziedošos uzņēmumus. Pāri palika pārsteigti un tikumiski iznīcināti cilvēki, kuri acu priekšā viss bija iznīcis, kam viņi bija ziedojuši visus savus miesas un gara spēkus, savu sapņu ilgas, pat savu labo apziņu. Šie cilvēki pazaudēja ticību dzīves vērtībai vispārī, un tā ir mūsu tautas lielā un dziļā nelaime. Mēs bijām aizmirsuši izkopt un nostiprināt mūsu tautā altruisma, cilvēkmīlestības augstos ideālus, atsacīšanās un kalpošanas prieku, ticību labam darbam kā tādām, augstākiem dzīves mērķiem un gaišiem ideāliem. Mēs savus bērnus raidījām uz skolām, kam bija tīri politiski uzdevumi un aizmirsām padomāt par audzināšanas problēmām. Mēs aizmirsām, ka mūsu nākotne mūsu bērnos un ne teļos, kā izteicās pazīstams satīriķis. To gaiši rāda mūsu priekš kara grāmatniecība, kur audzināšanas jautājumiem piešķirta nesamērīgi maza uzmanība. Mūsu skolas kalpoja svešiem dieviem, mūsu draudžu ganī bieži stutēja grūstošo muižniecību un nespēja tuvināties tautas dvēselei, rupjī materialisms, iegūšanas un baudu kāre izplatījās bīstamos apmēros.

Tas gatavoja izdevīgus apstākļus alkohola plūdiem, kas nāca pār mūsu zemi un kas savukārt vēl paātrināja un arī tagad veicina moralisko sabrukumu. Mūsu laiki no vienas puses ir pacēlušī tautas turību, no otras gādājuši par lētiem un vispārpieejamiem alkoholiskiem dzērieniem. Pēc mūsu oficiālās statistikas 1924. gadā Latvijā bija apmēram 1,8 miljoni iedzīvo-

tāju, kuŗu vajadzībām gada laikā ražoti 26 miljoni grādu spirta viena paša degvīna veidā, kas iztaisa uz katru dvēseli apm. 6 pudeles parastā degvīna, priekš kam patērēts 1,3 miliona pudu kartupeļu, 114 tūkstoši pudu nežāvēta, un 16 tūkstoš pudu žāvēta iesala, 4 tūkstoš pudu kukuruzas un 134 tūkstoš pudu rudzu un miežu. Cik šai pašā laikā ražots alus un cik šī rūpniecība prasījusi miežu, nav īsti zināms. Tāpat nekāda statistika neskaita un nevar izskaitīt tos neaptveramos alkohola krājumus, ko ražo patērētāji savās mājās alus un vīna veidā. Bet taisni šis pēdējais alkohols ar savu lētumu, sliktajām īpašībām un bezprātīgo izplatīšanos vislielākā mērā apdraud mūsu tautas materiālo un garīgo labklājību. Mājas alu lieto daudzās mājās kā parastu dzērienu slāpju dzesēšanai, viņu nes uz lauku strādniekiem kā piestrebjamo pie maizes. Tas noder kā līdzeklis pielabināt strādniekus, iemantot viņu labvēlību un kalpināt par zemāku algu. Kaitīgo mājas alu dzer grūtas sievas, zīdītājas, bērni, pusaudži, dzer visa tauta un apdzeras sistemātiski. Mēs ievēdam milzīgus cukura un miltu krājumus; ar valsts līdzekļu palīdzību ieplūdinām zemē grandiozus mākslīgo mēslu krājumus, lai ražotu daudz labības un vairotu zemes turību. Bet liela daļa cukura un labības pārvēršas alkoholā, kas iznīcina tautas tikumību, postā viņas veselību, ved pie izvirtības, garīgas un fiziskas bojāiešanas. Ir skaidrs, ka visiem, kam rūp mūsu tautas nākotne, ir jāuzstājas pret šo moralisko pagrimšanu. Un šinī cīņā ir jānostājas jo noteikti un asi pret visu, kas šo pagrimšanu veicina. Pats par sevi saprotams, ka tad jo asi jānostājas arī pret alkoholu.

Priekš kara pie mums bija populārs uzskats, ka mērena alkohola baudīšana un vāju alkoholisku dzērienu lietošana pieļaujama un pat veicināma, lai ar to ierobežotu degvīna dzeršanu. Šī mācība ļoti noderēja alus brūžu un angļu vīna fabriku īpašniekiem; tie viņu stipri atbalstīja un panāca lielu alus un vīna patēriņu. Kara laiku prohibīcija un jaunākie zinātnes atradumi pierādījuši šā ieskata maldīgumu. Tagad mēs zinām, ka alkoholiskā dzēriena kaitīgumu noteic vienīgi tas daudzums tīra alkohola, ko mēs ar viņu iedzeram, un 1—2 stundu laikā viss iebaudītais alkohols pāriet asinīs, vienalga, vai nu tas būtu iedzerts degvīna, vīna vai alus veidā. 5 pudelēs 4 procentīga alus ir tikpat alkohola, kā puspudelītē 40% degvīna. Starpība, alu dzerot, būs tikai tā, ka miesai nāksies uzņemt līdz ar alkoholu lielu vairumu šķidruma, kas apgrūtina iekšējos organus.

Vieglo dzērienu izplatīšanā tā tad nebūt nav ieinteresēti alkohola lietotāji, bet vienīgi viņu ražotāji. Kā zināms, iebaudītais alkohols galvenā kārtā sakrājas galvas smadzenēs un paliek tur ilgu laiku, apmiglodams skaidru pārlikšanu, paralizēdams atmiņu un vājinājams gribu. Tāpēc sistematisks vienīgā šnabīša vai alus pudeles lietotājs atrodas zem nepārtraukta alkohola iespaida un piedzīvo pie sevis visas dzērāja kļūmīgās sekas. Bez tam, no mērenas lietošanas uz žūpību ceļš vienmēr vaļā un stingra robeža šē nav novelkama. Visbiežāki tāda mērenas lietošanas maska noder kā viģes lapa, ar ko aizsegt savu divkosību un tikumisko nespēku. Nevienš nevar lasīt vīnogas no ērkšķiem, nedz viģes no dadžiem, un alkohola lietotājs nekādā ziņā nevar mazināt dzeršanas postu tautā.

Ir mums arī savs žūpības apkaŗošanas likums. Bet nekādi likumi un iestādījumi nerasniedz savu mērķi, ja zemē trūkst attiecīgu tikumu. Visas tautas acu priekšā daudzi no tiem, kam vispirmā kārtā bij jārūpējas par šī likuma ievērošanu, dzer un apdzeras. Daudzi rupji žūpības apkaŗošanas likuma pārkāpēji sēd goda vietās. Un lūk, tauta netic ne likumam, ne atturības sludinātājiem, bet iet to pašu raušanas un uzdzīves ceļu. Ja kāds uzdrošinās uzstāties atklāti un godīgi kā atturībuieks, tad līdzeklis pret viņu drošs: noriet, nomelnot. Viņš, lūk, tādēļ nedzer, ka vairāk nevar, par daudz jau dzēris. Un vieglprātīgajam pūlim ar to pilnīgi pietiek. Pie mums bieži vairs netic, ka kāds cilvēks var ko darīt vispāribas labā. Pašlabuma elks tā sagraŗis plašas aprindas, ka neviens nepielaiŗ domas, ka kāds cilvēks varētu just un domāt citādi. Un negrib, lai kāds tāds būtu, jo tāda citāda dzīve būtu dzīva apsūdzība pret paša seklumu un trulumu. Plašas ļauŗu masas netic labām mācībām, tik daudz viņas viltas un mānītas, tik bieži ar labām mācībām sedzies netikums un viltība.

Bet audzināšanas un vadišanas pamats ir audzēkņa un vadāmā neierobeŗota uzticība pret savu audzinātāju un vadoni. Vecākiem un audzinātājiem tas jāpatura prātā. Viņiem jāieģūst un jātura skaidra jaunās paaudzes uzticība. To nekad nepanāksim, ja mūsu dzīve un darbi neaplicinās un skaidri nerādīs, ka mūsu mācība ir mūsu dzīves nopietnība un ka mēs paši tam ticam, ko mācām, un esam savas mācības dēļ gatavi nest upurus. Ja vispāri audzināšanā noteicošo lomu spēlē iedvēsme un audzinātāja personība, tad pretalkoholiskā audzināšanā tas nevar būt citādi. Ja mēs būsīm arī visai mēreni alkohola lieto-

tāji, tad nekad nedrīkstam ar bērniem runāt par dzeršaņas ļaunumiem, jo bērnu doma iet taisni un kategoriski: ja jau nu reiz alkohols kaitīgs un dzeršana kauna lieta, tad neizbēgams slēdziens ir pilnīga atturība vienmēr un visur. Neizprast vai neievērot šo bērna patiesīgo domāšanas veidu nozīmē nokaut bērnos uzticību un kultivēt melus, izlikšanos, audzināt viltīgus patmiļus, kas runā vienu un dara otru. Tāpēc audzināšana ir pašaudzināšana, un kas grib citus audzināt, tam vispirms jāņem sevis audzināšana stingri un nopietni, lai no mūsu audzēkņiem neizaug dzīva apsūdzība pret mums pašiem. Tā tad, ja gribam godīgi un nopietni veicināt atturību mūsu audzēkņos, tad mums pašiem jābūt noteiktiem un atklātiem atturībniekiem. Bez šī pamatnoteikuma pieiet bērna dvēselei ar pretalkohola mācībām ir riskants un, gribas teikt, negodīgs darbs. Ja arī atteikšanās no alkohola lietošanas sacels pret mums mūsu pazinas, radus un draugus un sagādās mums dzīvē vienu, otru neērtību un, varbūt, pat ciešanas, tad mums jāapmierinās ar to apziņu, ka atsacīšanās un upuris ir katras audzināšanas pamats, un jācerē uz to algu, ko mums sniegs nopietni ņemtais un godīgi pildītais dzīves uzdevums. Audzināšanas darbā mums jāraugās tikai uz priekšu, un apziņa, ka mūsu dzīves cīņiņš liek vērtīgu pamatu mūsu bērnu dzīvei un mūsu tautas nākotnei, ir dārga un salda alga.

Atturīga ģimene un skola sagādā bērniem ļoti labvēlīgus apstākļus augt raksturā un gribas spēkā vispārīgi un tam, it kā blakus ejot, pievienot atturības jēdzienu kā pašu par sevi saprotamu un neapstrīdamu dzīves veidu. Še nav vajadzīgi kaislīgi sprediķi, nedz apnikstoši pātari par dzeršanas postu un dzēraja nelaimi. Lieki viņi tendenciozie un virknēs sakrātie alkoholisma apkaŗošanas materiali. Atturīgie vecāki un skolotāji mierīgi un neuzkrītoši pieiet konkrētiem gadījumiem izdzēraju un atturībnieku patiesās dzīves, analizē, raksturo un apgaismo tos godīgi un vientiesīgi. Slēdziens nāk pats no sevis un viņš nav iečukstēts, iekliegts, iesprediķots vai iesodīts, viņš brīvi izaudzis bērna dvēselē un nav no tās viegli izmetams. Tālākā izglītība un dzīves izpratne nemanot noskaidros bērniem, ka dzeršanas galvenās briesmas pastāv iekš tam, ka zem alkohola iespaيدا mēs pazaudējam varu pār savām domām un darbiem, mēs neesam vairs stāvokļa un savas rīcības apzinīgi vadītāji, esam padoti pārsteidzībai un neapdomībai. Mūsu vārdi un darbi atraisās no mūsu iekšējā cilvēka virskundzības.

Tam pretim liekam apdomības un nepārsteigšanās kulturu. Mūsu attiecībās pret cilvēkiem mums jāatbalstās uz mūsu labākām domām un nodomiem, cilvēkmīlestību un pašaiizliedzību. Tas drošākais ceļš uz apdomību un pašsavaldīšanos. Mēs iedomamam valdīt par acumirkli un līdz ar to par visu mūsu dzīvi.

Audzinašanas darbā neatsverams palīgs ir bērnu pašierosme un biedrošanās uz alkoholabstīnences pamatiem. Jaunatne grib būt pašdarbīga, aktīva, un mums šī jaunatnes tieksme liekama lietā. Jau tikām runājuši par cilvēka iedzimto tieksmi pēc kaires. Tai pretim liekam altruistisku dzīves izpratni un paradumu savas iegribas savaldīt un vadīt. Bet ne mazāk par paša tiekšanos pēc baudas jaunos cilvēkus apdraud ieradumi, kas saistīti ar alkohola lietošanu, un rakstura nepatstāvība, kas neļauj atsevišķam cilvēkam sacelties pret apkārtnes tiraniju. Tāpēc tikpat svarīga, kā spēja savas iekārpošanas savaldīt un vadīt, ir arī pretošanās spēja modei, apkārtnes aizspriedumiem, sava laika elkiem. Vislabāki pretalkohola ieradumus un patstāvību dzeršanas jautājumos audzina pati jaunatne savās organizācijās un pulciņos. Veselīga klases atklātā doma drošākais sargs vēl ieradumos nenostiprinātiem atturīgas dzīves nodomiem.

Bet, kā jau no agrāk izteiktā saprotams, alkoholabstīnence ir tikai labs atbalsts krietniem tikumiem. Viņa nav pašmērķis, ar kuŗa sasniegšanu nu varētu apmierināties un gaidīt atzīnību par lieliem nopelniem. Ar šo kaiti slimo daudzi atturībnieki. Atturība ir tikai viens no tiem pamatnoteikumiem, kuŗi rada iespēju cilvēkam sasniegt miesīgi un garīgi iespējamo pilnību. Viņu tādēļ nedrīkstam izraut no vispārējā tikumiskās audzinašanas darba un atrisināt viņu kā patstāvīgu audzinašanas un dzīves problēmu. Tāda jautājuma uztvere nesniedz paliekamus rezultātus, bet ienes jauniešu dzīvē nevēlamu iedomību un pašpīcību. Būt atturīgam nav nekāds nopelns, bet vienīgi normāls kultūras cilvēka dzīves veids. Ar to nav jālepojas, bet jāpūlas piesavināties visus tos teicamos tikumus un īpašības, kas visai pasaulei jo gaiši rādītu, ka atturība tlešām tautu paaugstina un ir pūliņu un upuŗu vērts. Ja tas notiktu citādi, ja audzinādami atturībā mēs izaudzinātu atturīgus pašmīlus, uzpūtīgus, iedomīgus vājāko līdzcilvēku nievātājus un nicinātājus, tad mēs būtu sliktu pakalpojumu izdarījuši atturības lietai un slikti atrisinājuši savu augstāko dzīves uzdevumu. Tādēļ pretalkohola lieta savos dziļākos pamatos ir cīņa ar mīlestības un

pašai dziedības ieročiem. Izaudzināt tikumiski stipru atturīgu jaunatni ir uzvārēt mīlestībā un sevis aizsargāšanā.

Skolās mums pazīstami cerības pulciņi. Daudzi no viņiem strādā ar lieliem panākumiem un dziļu jautājuma izpratni. Tiem iespāids arī uz vecāku mājām un tuvāko apkārtni. Še jaunieši asina savu atbildības sajūtu un iedzīvojas tikumos un ieradumos, kas nav saistīti ar alkohola lietošanu. Darbs pulciņā audzina sabiedriskas tieksmes, veicina pašdarbību un pašierosmi. Skolas dzīvē krājas un nostiprinās pretalkohola tradīcijas, kuŗām sevišķi liela audzinoša vērtība, ja skola pūlas uzturēt sakarus un pulcināt ap sevi arī skolu beigušo jaunatni un skolēnu vecākus. Protams, šis darbs iespējams tikai atturībnieku skolotāju vadībā, kuŗi vienmēr nomodā par savu audzēkņu idejisko darbu un klusi un neuzkrītoši pašķir tā ceļus un novada garām dažādus traucēkļus. Kavēkļu starpā kā galvenie minami: dzērāji un dzeršanu aizstāvētāji vecāki un skolotāji, kuŗi paši lieto alkoholu. Kur šo grūtību trūkst, tur darbs labi sokas. Tādēļ par labi nokārtotu pretalkohola audzināšanas lietu skolā varētu uzskatīt tikai tad, kad visi skolotāji un tuvākie skolas darbinieki būtu atturībnieki, kad darba biedri viens otram nemestu sprunguļus riteņos un skolotājs alkohola piekritējs ar savu dzīvi un mācību neiznīcinātu sava koleģa-atturībnieka panākumus tikumiskās audzināšanas laukā. Pavisam grūti šai ziņā runāt par vecākiem. Viņi uzņemas smagu darbu un rūpju dzīvi, lai sagādātu saviem bērniem iespēju apmeklēt skolas, bet negrib nest pat niecīgus upurus viņu bērnu tikumiskās audzināšanas sekmēšanai. Ja mēs grieztos pie vecākiem ar uzaicinājumu viņu pašu bērnu labā izmest no savas mājas un dzīves alkohola lietošanu un tā pabalstīt skolu labajā darbā, tad taisni inteligentie un izglītotie vecāki jums atbildēs, ka viņi negribot būt asketi, viņi esot brīvi pilsoņi un nevarot atļaut ierobežot savus ieradumus un dzīves veidu. Mums ir viens elks, tā mūsu kāribu un iegribu neierobežota brīvība. Pieiet ar šādu uzskatu bērnu tikumiskai audzināšanai ir nožēlojams pārpratums, kas mūsu dzīvē jau ir nesis ļaunus augļus. Ne kāribu brīvība, bet pašai dziedība, pašierobežošanās un labprātīgi upuri ir katras audzināšanas izejas punkts, gals un sākums. Kas to nespēj saprast un tam sekot, tam patiesi audzināšanas uzdevumi nepieejami. Audzinātājs bez kalpošanas prieka nav audzinātājs, bet labākā gadījumā, varbūt, administrators vai soģis.

Bet vai nu paliksim par drūmiem dzīves liedzējiem un izdzīsim dziļro prieku no mūsu bērnu istabām un skolu telpām, audzinādami asketus un mūkus? Nē, mīlie bērnu vecāki un audzinātāji. Dzīves prieks un garīgās enerģijas pārplūdums ir atturības laimīga priekšrocība. Pat veci un galīgi apdzērūšies cilvēki aprīnojami atplaukst miesīgi un garīgi, kad viņi beidz lietot alkoholiskus dzērienus. Jautājiet taču cilvēkiem, kas savā laikā alkoholu lietojuši un tagad ir atturībasnieki! Skatieties viņu dzīvē, kā viņi sāk interesēties par sabiedrisko dzīvi, mākslu, zinātņi, prātnieciskiem jautājumiem, kā atveras viņu maks, kur prasa upurus sabiedriskais darbs, idejiski pasākumi, sabiedriskā labdarība, kā mirdz viņu acis par panākumiem vispārības lietās. Ievērojiet, kā pieaug viņu fiziskā veselība un izturība darbā un kā vairojas viņu pilsoniskie tikumi. Bet pār visām lietām ieskataties dziļāki viņu pašsajūtā, esat lietišķi viņu neliekuļotam dzīves priekam un laimei par katru viņu mūža dienu. Ja tad nu veci un paguruši cilvēki smēlas atturībā sev jaunus spēkus, cik daudz vairāk gan iemantos mūsu bērni, ja viņi izaugs pilnīgā atturībā, ja viņu dzīves prieks izplūdis ne no sīvā glāzītes, bet no veselās nervu sistēmas, skaidras sirds, augsti attīstītas dziņas uz darbu un kustību un no vesela organisma nesalīdzināmiem fiziskās un psihiskās enerģijas krājumiem! Vecāki, vai liegsim to saviem bērniem?!

Teiks, atturīgu vecāku bērni ne katreiz ir atturībasnieki un dzērāju bērni nebūt nav katrā ziņā dzērāji. Tiesa, nav likuma bez izņēmuma. Audzināšana ir liels spēks un viņai liela nozīme cilvēka dzīvē, bet ne mēs vieni audzinām savus bērnus un audzināšana spēj ne visu. Še līdzī runā iedzimtība, atavisms un visādi blakus iespaidi, ko mēs nevaram ne paredzēt, ne novērst. Bet kādu virzienu arī neņemtu vēlāk mūsu bērnu attīstība, ja mazās dienās viņu sirdīs būs dēstīti krietni tikumi un ieradumi, tad varēsīm puslīdz mierīgi raudzīties viņu nākotnē. Ja arī maldī un vilšanās neies viņiem garām, taču tie zinās, kur glābšanās un izeja meklējama.

Atturība no alkoholisku dzērienu lietošanas nav mūsu kaņprīses vai personīgas garšas lieta — tā ir mūsu lielā uzdevuma nepieciešams pamatnoteikums un mūsu pienākums pret pieaugošo paaudzi, jauno Latviju. Baudīsim arī mēs dzīves acumirkļus, bet tā, lai mūsu baudām nesekotu iznīcība un ūdensplūdi, bet lai mūsu prieks būtu spēka un prieka avots mūsu pašu un mūsu jaunās paaudzes dzīves gaitās!

7. Audzināšanas piepildījums — tikumīgā personība.

Bērns pārkāpj būtības sliegsni jau zināmā attīstības stāvoklī. No dabas viņš mantojis noteiktu miesas būvi, nervu sistemu un dabas dziņas — instinktus, kas kalpo pašuzturēšanās nolūkiem. Protams, miesīgi viņš visai vārgs un garīgi nebrīvs, tomēr viņā slēpjas jau zināmas attīstības iespējamības, un arī visrūpīgākā kopšana var no viņa izaudzināt tikai viņu pašu, miesīgi ar zināmām ķermeņa formām, locekļu samēriem un ģimja pantiem un garīgi ar zināmu domu un jūtu straujumu un daiļumu un ar zināmu gribu un temperamentu. Pilnīgi vienādos apstākļos un vienādi audzināti cilvēki var būt viens otram pilnīgi pretstati.

Tas novedis dažus domātājus pie ieskata, ka tikumiskai audzināšanai vispārīgi neesot nekādas nozīmes, ka cilvēks attīstoties un dzīvojot saskaņā ar savu iedzimto īpatnigumu un katra tikumiskā audzināšana esot pilnīgi lieka.

Nav noliedzams, ka tiešām ir cilvēku bērni, pie kuriem audzināšana nekā nespēj grozīt, vai arī, labākā gadījumā, spēj grozīt visai maz; tos apzīmē par tikumiski defektīviem bērniem. Bet visus pārējos bērnus mēs varam iespaidot. Piedzīvojumi ir bagātīgi rādījuši, ka audzināšana daudz ko pie cilvēka spēj un viņai veicami visai svarīgi uzdevumi. Mēs nevaram katru bērnu izaudzināt par ideālu, harmoniski izveidotu personību, bērna dvēsele nebūt nav balta lapa, kur mēs varētu rakstīt virsū visu, ko vien gribam. Mēs nevaram spriest: es to un to no tevis iztaisu, bet mēs tomēr varam darīt un panākt daudz ko, apspiest mazvērtīgo un kaitīgo, veicināt bērni un izveidot vērtīgo un derīgo.

Spēcīga griba pirmais etaps ceļā uz tikumīgu personību. Tādēļ audzināšanas rūpes galvenā kārtā vēršas uz gribas stiprināšanu; papriekš caur paklausību un bērnu gribas pieklausanos vecāku un audzinātāju gribai, vēlāk caur pašdarbību, pašierosmi, patstāvību darbā un grūtību pārspēšanā. Taču, gribas spēkam kā tādām pašām par sevi vēl nav tikumiskas vērtības. Par tādu viņu padara tie gara dzīves satūri,

kam viņa piegrīzīsies un tās dzīves problemas, pie kuŗu at-
 risināšanas viņa darbosies. Kas gan iedrošināsies apgalvot,
 ka dažam labam no mūsu dienu pazīstamajiem bandītiem
 trūkst neatlaidīgas un cietas gribas? Ar kādu neatlaidību
 mūsu „panamu varoņi“ gadu gadiem kopj savus tumšos vei-
 kalus un politiķaņi dzen uz nodokļu maksātāja rēķinu savas
 intrigas, tirgojas ar siltām vietām un privilēģijām, sludina nai-
 du un neiecietību un ar nelokāmu konsekvenci novazā un no-
 melno katru autoritāti valsts un sabiedriskā dzīvē! Katrā
 ziņā še nevaram runāt par gribas trūkumu. Bet cilvēku sa-
 biedrības nelaime tā, ka lielum lielais vairums cilvēku skaidrī
 apzinas un spēj neatlaidīgi sekot tikai tuviem un rupjiem ma-
 terialiem mērķiem. Viņu gribai trūkst tikumisku, nesavtīgu
 mērķu un idejisku prāta motīvu, kas viņus skubinātu uz labiem
 darbiem un piešķirtu viņu gribai tikumisku vērtību. Daudzus
 verdzina vienkāršas dabiskas dzīpas. Atsvabinājušās no
 prāta vadonības un uzliesmodamas trakās kaislībās, šīs dzi-
 nas nenovēršami dzen sayus upuŗus noziedzībā un bojā iešanā.
 Še svarīgs pirmais solis, pirmais noziegums pret tikumību.

Audzināšanas uzdevums nu ir gan stiprināt gribu, bet
 arī dot tai labu ceļa rādītāju. Kas zīmējās uz mazākiem bēr-
 niem, tad, te visiem līdzekļiem, cik ilgi vien iespējams, jālūko
 pasargāt jauno paaudzi no soljiem, kas mūs ved sadursmē ar
 tikumības likumiem. Kā jau redzējam, pirmāk to panākam ar
 ārēju spaidu palīdzību, paklausību, ar bērnu labprātīgu pado-
 šanos vecāku un audzinātāju autoritātei. Taču, mums jāpa-
 tura prātā, ka jāprot pāriet no ārēju līdzekļu uz smalkāku
 līdzekļu pielietošanu, ka audzinām savus bērnus brīvībai. Au-
 toritātes pedagoģika pārāk ērta un pievilcīga priekš pašiem
 audzinātājiem, un mums vienmēr jārēķinās ar briesmām, ka
 vecāku, skolas un pat veselu sabiedrisku kustību audzinošā
 iedarbība var sastingt šai punktā. Tas noved pie jaunās pa-
 audzes sacelšanās pret savām autoritātēm un novēršanās no
 valdošām tikumiskām normām. Kaut ko līdzīgu varam ierau-
 dzīt Blaumaņa „Indranos“ un vispārīgi mūsu zemniecības
 patriarchalajā dzīves ritumā. Ārējiem spaidiem pamazām jā-
 atkāpjas, samērā ar to, par cik audzēknis piesavinās jēdzienus
 par labu un ļaunu, daļu un nejauku, par to, kas dzīvē cienī-
 jams un veicināms, kas nicināms un peļams. Ārējas varas
 vietā papriekš stājas iekšējā vara ierašu, reliģijas un tikumī-
 bas priekšrakstu veidā, audzinātāju sabiedrības darbinieku un

tautas varoņu priekšzīmē u. t. t. Bet tad attīstība iet vēl tālāk. Bērns atbrivojas arī no ierašu un priekšrakstu spaidiem, pats meklē, pēta un lemj arvien vairāk un vairāk, līdz rikojas saskaņā ar saviem augstākiem ideāliem un savu sirdsapziņu. Kā nu lai mēs novadām tos līdz šai augstākai pakāpei?

Liels un cēls mērķis ir izglītība, kāpšana gaismas kalnā. Šai ziņā cildenu cikstoņu mums nekad nav trūcis. Un latvju sabiedrība allaž silti atbalstījusi savus censoņus, sākot ar atpirkšanos no jaungada vizītēm, priekškaŗa skolu biedrībām un dažnedaŗādiem fondiem mūsu dienās. Un prieks ir bijis lasīt laikrakstos gadu desmitus no vietas, kā mūsu tautieŗi kāpa pa izglītības trepēm un iekaŗoja cienijamu stāvokli sev par labu un saviem lidztautieŗiem par prieku un godu. Rekordu, protams, uzstādījis tagadējais laiks, kur mūsu augstskolā, blakus studējoŗai jaunatnei, mācās ievērojams skaits pusmūŗa un pat vecu cilvēku, kas ieņem atbildīgus posteņus valsts un pašvaldību dienestos; tur sastopam skolotājuŗus un dažnedaŗādu kategoriju un nosaukumu ierēdņus, inspektoros, direktorus, garīdzniekus, Saeimas deputatus un pat tādus, kas pretendē uz zinātnieka nosaukumu; dažādos kursus iet mājasmātes, jauni un veci ģimenes locekļi, kalpones un gadījuma cilvēki, kas mīt namā. Tiekšanās pēc izglītības ir jau tapusi tik vispārīga, ka pazīstamais psihiatrs H. Buduls jau sludina latvju tautai nopietnas briesmas no straujā tempa kulturas gaitā.

Mēs gan neskatāmies tik tumŗi mūsu tautas nākotnē, kā te biedina H. Buduls, bet daŗu labu aŗģārnību mūsu atklātā dzīve tomēr uzrāda. Tā, daŗu labu, kas, sabiedrības atbalstīts, sasniedzis izglītības, materialas labklājības un goda augstumus, mēs nesastopam to rindās, kas patiesi rūpējas par mūsu tautas garīgo un materialo uzzelŗšanu. Vēl sliktāki: daudzi no augstākās inteligēnces pielikuŗi roku pie tautas mantas un tiesībām, rausuŗi sev bagātību uz atklātības rēķīnu, cēluŗi negodu mūsu zemei un tautai, minuŗi kājām elementārākos tikumības imperativus. Mūsu laikraksti nemitas daudzināt par meŗu ķirmjiem, linu lietām, nesegto ķeku lietām, neŗēdzīgu augļoŗšanu un vienkārŗu krāpŗšanu no banku puses.

Nesaskaŗa starp atzīstamo mērķi — izglītību un izglītoto ļauŗu morali ŗe nomanāma pārāk skaidri: mūsu inteligēncē ļoti daudz cilvēku, kas novērsuŗies no tā, ko sagaidām no patiesi moraliskas personības. Viņa aizmirsusi, ka sevis papildināŗana un citi individuēli mērķi top par tikumīgiem tikai tai

gadījumā, ja viņi ir līdzekļi sociāliem un humaniem mērķiem, ja viņi kalpo vispārīgai labklājībai un vispārīgam progresam. Gribas darbībai te bijuši netikumīgi motīvi. Daudzi cilvēki izmanto valsts un tautas labvēlību pret studējošo jaunatni, iespiežas augstskolā un iegūst izglītību, lai nodrošinātu sev karjeru, tiktu attiecīgā vietā, apmierinātu savu pašmīlību un kalpotu saviem patīgiem nolūkiem. Protams, nevar prasīt, lai cilvēks, izglītotos ar nolūku kalpot vienīgi citiem, vispārībai. Tas būtu neiespējami, un tikumības mācība tā arī neprasa. Bet viņa prasa gan, lai mūsu darbības mērķi un motīvi saskan ar kopīgo gribu, lai sabiedrība, kuŗas atbalstu mēs baudām, var droši uz mums paļauties un sagaidīt no mums godīgu pienākuma izpildīšanu un sirsnīgu sabiedrības labuma aizstāvēšanu, kur stāvoklis un gadījums to no mums prasa. Protams, šie nekritiskā svarā augsts, vai zems stāvoklis, plaša, vai šaura sabiedrība. Ikviens lai strādā pēc saviem spēkiem.

Kādi tad nu cēloņi mūsu tagadējās paaudzes traģedijai? Savu iespaidu, protams, atstāj arī mūsu kultūrālās gaitas straujums un solidu tradīciju trūkums. Bet ar to vien neizskaidrosim visu to idejisko apstākumu, kāds vērojams mūsu dzīvē. Šie mums jāpiegriežas pašai tai garīgai maizei, ko sniedza daudzcildināta, vecā, priekškaŗa un kaŗa laika skola.

Cilvēkam vajadzīgi skaidri un gaiši apzināti humani ideāli; no daudzajiem mērķiem, ko piesola izglītība, dzīves prasības, vecāku māja, intīmākās sirdsilgošanās, viņam jāizloba galvenais virsmērķis, ap ko saistāmi un koncentrējāmi visi citi blakus mērķi kā līdzekļi un papildinājumi šim vienam galvenajam dzīves saturam, lai tad nu varētu pakārtot savas gribas darbību šiem no viņa paša dibinātiem pamatiem un atzītiem patiesības un taisnības jēdzieniem. Keizarišķās Krievijas skola vispārī sargāja jaunatni no domāšanas un ideju pasaules, protams, aiz politiskiem iemesliem. Bet vissāpīgāki gan jaunatnes apziņā iespiedās tā dziļā nesaskaņa, kāda skolā valdīja reliģijas mācības un zinātņu stundu starpā. Kamēr reliģijas stundā ar aizmāturētu elpu čukstēja par briesmīgajiem atkritējiem, kas sludinot dabas parādību cēlonības sakāru un attīstības teoriju, un tēloja Darvīnu un darvīnistus līdzīgus pašam antikristum un sātanam, tikmēr dabas un citās zinātņu stundās katru sakāru ar reliģiju pavādīja nicinošs smīns un nepārprotāmi zaimi no vadoņu un audzinātāju puses. Bet jaunatne taču alkst pēc patiesības. Tēva mājā un pirmajās

skolās viņa bija audzināta dievbijības garā, tulkojot rakstus gandrīz burtiski un bieži identificējot rituālu ar pašu reliģiju. Augstākās skolās to apsmēja un vietā deva gan zināšanas materialus, bet ne skaidras un gaišas mācības, kas ievadītu loģiski sakarīgā domāšanā un izveidotu tikumīgu personību, kam drošme un spēks iet cīņā ar dabu un ārējiem apstākļiem, pakārtojot tos brīvajam cilvēka garam. Vienota pasaules uzskata vietā sniedza divējas, viena otru izslēdzošas mācības: tradicionēlo autoritatu reliģijas mācību un rupji mechaniski-materialistisko mācību.

Mūsu bērni aug laimīgākā laikā. Mūsu skolai nav vairs jāmelos, un čukstēšana no apgrozības pilnīgi izņemta. Mēs pārrunājām visas lietas un meklējam patiesību atklāti un godīgi.

Bet vai mūsu bērni varēs iztikt bez lielo problēmu zināšanas? Sprototams, ka nē. Mums jāmeklē pēc jaunām un atkal jaunām atbildēm uz senseiem lieliem jautājumiem. Mums jāgādā, lai mums būtu ideāli un lai tie būtu pēc iespējas pamatoti.

Dabā un cilvēka garā viss notiek pēc fiziskajiem un ķīmiskajiem cēlonības likumiem. Bet pati šī likumība? Kāds viņai cēlonis? Vai viņa neprasa, ka mums jāatzīst, ka visam pamatā var būt vienīgi kāds domājošs pirmspēks, radošs pasaules prāts — Dievs? Pie tāda paša slēdziena mēs nonākam, apcerot mūsu prāta likumus jeb mūsu domāšanas satversmi. No kurienes nāk šī prāta likumība? Taču ne no bezjēgas mehānisma, bet no saprātīga, radoša gara, kas ir arī ārējās cēlonības pirmavots.

Šī atziņa mūs izved no graužošām pretrunām un sagādā mums cietu pamatu tikumīga rakstura izveidošanā, jo dievības ideja ietver sevī pasaules mērķa vienību un cilvēka atziņas un gribas piepildījumu. Viņa sniedz moralei drošāko atbalstu un ir arī zinātniskās pasaules izpratnes gala mērķis. Attīstības jēdziens šīm atziņām nerunā pretīm. Cilvēka attīstības tendence un mērķis ir garīgs cilvēks, kurš valda par dabu ar savu garu un kuŗa ideāls ir — pacelties no zemes putekļiem mūžībā, pretīm visu aptverošajam, mūžīgajam Dieva garam.

Tā iznāk, ka reliģijai un zinātnei viens kopīgs izejas punkts un viens gala mērķis, viņās izpaužas tikai divas dažādas cilvēka gara darbības puses. Vai nu mēs tagad esam

samierinājušies ar kādas baznīcas reliģijas mācībām, vai neesam atraduši par iespējamu pieslieties nevienai no pastāvošajām konfesijām, tas nav vairs tik izšķiroši. Mums tagad skaidra doma un mūsu gribas darbībai ir vienots, augsts un cēls ideāls. Mēs zinām un jūtam, ka tas labais, ko darām, nav nejauša epizode dzīves chaosā, ka aiz mums un pār mums stāv visa labā pirmavots un ideāls, kam tuvodamies mēs kalpojam visumam un topam derīgi un vērtīgi locekļi nebeidzamajā attīstības virknē. Mūsu vērtību spriedumiem tagad droša mēraukļa un dzīves sarežģījumos izšķiršanās ir viegla: mēs darām labu ne aprēķina, ne patikas, ne sevis, ne citu dēļ, bet lai kalpotu lielajam un cēlajam pasaules mērķim un pilnītu savas būtības vienīgo un augstāko uzdevumu. Mūsu tikumiskie darbi izriet no godbijības jūtām pret dievību un tieksmes jūtām uz līdzcilvēkiem (V. Vundts), mēs ar prieku savienojam savu gribu ar vispārības gribu, jo zinām, ka tiklab individualai, kā kopīgai gribai viens mērķis, viens atbalsts un viens avots. Šādi noskaņoti, mēs stāvam uz cietiem tikumiskiem pamatiem, izšķīram visus praktiskās dzīves gadījumus no sava paša dzīves kategoriskā imperatīva viedokļa un nebaidāmies nākt sadursmē ar sava laika sabiedrību, ja mūsu pārlicība nav samierināma ar valdošajiem ieskatiem, pārdzīvotām tikumiskām vērtībām un atziņām. Protams, cilvēki, kas šādi rīkotos, ir retas, gaišas un cēlas personības. Bet viņas atjauno dzīvi, tīra to no tumsonības, vaļšības un idejiska tukšuma, rada spēcīgu idejisku savilņojumu un apaugļo tautas pētošo un sijājošo domu. Pēcāk viņu paustās idejas nostiprinās sabiedrības apziņā un top par vispārības kopmantu un vērtīgu dzīves ieguvumu. Tā aug un skaidrojas cilvēces tikumiskā apziņa, raisoties no jūteklības un dabas dziņām un paceļoties gara augstumos.

Nav iespējams un arī vajadzīgs, lai mūsu tikumiskās cīņas katrā ziņā notiktos plašos, cilvēces un pasaules mērogos. Tā ir reto, Dieva svaidīto tiesa, bet tie nāk tikai pa gadu simteņiem un tūkstošiem. Caurmēra cilvēka uzdevumi daudz šaurāki. Bet arī vismazākajā cilvēku sabiedrībā — ģimenē, pagastā, draudzē — mums svētības pilns darba lauks. Un mūsu mazais darbiņš nav veltīgs, jo viņš ir daļa no visuma, viņš savā vietā un laikā vienīgs un īpatnējs, ne ar ko nesamaināms un ne ar ko neatvietojams, gluži kā mēs paši, mūsu individualitāte, mūsu labā, apziņa, tikumīgā personība. Taisni tie

mūsu darbi vērtīgi, ko strādājam savu vistuvāko uzdevumu pildīšanai un kalpošanai vistuvākiem cilvēkiem, ar ko dzīve mūs ved tiešā sakarā. Angļiem esot teiciens, ka žēlsirdība sākoties mājā. Cik daudzreiz mēs šai dzīves patiesībai paejam garām: pūlēdamies milēt Dievu, ko nekad neesam redzējuši, aizmirstam pildīt savus neatliekamos pienākumus pret savu brāli — līdzcilvēku, kam mūsu mīlestība tik nepieciešama. Lai cik mazs mūsu darba lauks, cik šaurs mūsu aicinājums, ja mēs vienkārši un nopietni sekojam tikumības ideāliem un pildām savus pienākumus bez divkosības un izlikšanās, tad mēs izpildām savu augstāko uzdevumu, mēs paceļamies pār ikdienību un kā algu par laimīgi atrisinātu dzīves problēmu saņemam saldu iekšēju apmierinājumu un laimīgu sajūtu, ka esam veicinājuši labo un pēc saviem spēkiem mazinājuši pasaulē ļaunumu.

Vēl reiz atskatoties atpakaļ, mēs dabūnam sekošas svarīgas atziņas:

1. Cilvēka bērns nāk pasaulē ar ierobežotu miesas un gara spēku krājumu, ko viņš iedzimtības ceļā saņem no saviem vecākiem un visas iepriekšējās kultūrelās attīstības gaitas. Vecāki ir locekļi nebeidzamu dzimstību rindā; viņi saņem miesas un gara dāvānas no iepriekšējām paaudzēm un nes pilnīgu atbildību savu bērnu priekšā par to, lai šīs mantas caur neapdomību un nevērtīgu dzīvi nebūtu mazinātas vai bojātas.

2. Bērni nav mūsu īpašuma nozīmē, un mums nav neaprobežota vara un noteikšana par viņiem; viņi brīvi gari, par vienu paaudzi attīstības virknē tālāk uz priekšu un tā tad ar iespēju aiziet savā attīstībā vienu soli mums priekšā; bet mēs esam viņu dabīgi kopēji un sargi, ko uzņemamies ar prieku un pašaieliedzību, cerībā ne uz algu, bet viņu varbūtēju mīlestību un moralisku atbalstu, kad mūsu dienas top vientuļākas.

3. Audzināšanas uzdevums ir vadīt bērnu pretīm brīvībai, vingrinot, izkopjot un sakrājot viņu miesas un gara spēkus un stiprinot viņu gribu.

4. Pirmajā laikā bērns nespēj vadīt savas dziņas un iegribas; viņa griba ron atbalstu vecāku un audzinātāju gribā; to saucam par paklausību un padošanos autoritatēm; labas priekšzīmes rada vērtīgus ieradumus, bet lietderīga jēdzienu un atziņu noskaidrošana bērnu pamazām ievada cilvēku attiecību, likumības un patiesības jēdzienu izpratnē; jo svarīgs šie pat-

stāvīgs darbs, dažādu šķēršļu pārspēšana un māksla valdīt par kāribām.

5. Ārējo spaidu vietā pamazām stājas iekšējie spaidi: ierašas, reliģija, tikumības un likumības jēdzieni, literārisku sacerejumu un vispārīgi mākslas darbu iespaidi, dzīva priekšzīme un paraugi no cīnījumiem cilvēkiem.

6. Beidzot sagaidāma augstākā gatavības pakāpe, kur jauneklis un jaunava pamato savu dzīves darbu uz atziņām, pie kuŗām tie nākuši pēc patstāvīgas un rūpīgas augstākā dzīves mērķa un tikumības ideāla meklēšanas, kur visi viņu grības darbības mērķi kopojas ap šo vienīgo virsmērķi, kur viņi nepazīst nekādus spaidus, nebaidās ne no kā un neprasa maksu par savu krietnumu.

Līdz šai pēdējai pakāpei nokļūst ne daudzi cilvēki. Viņi nav dabas dāvāna, nedz audzinātāja iedarbības rezultāts. Tā ir ieguvums no cilvēka personīgas cīņas ar savām dziņām, neapdomību, kāribām un kaislibām. Un mēs, vecāki šai darbā varam tikai vienā ziņā saviem bērniem derīgi būt, proti, kad mēs līdz ar viņiem vedam cīņu ar sava rakstura trūkumiem un apzinīgi strādājām pie savas pašaudzināšanas, kad mēs neapnikstam stiprināt sevi apdomībā un savu iegribu apzinātā valdīšanā. Skaista un vērtīga ir garīgo vērtību meklēšana kopā ar saviem bērniem, savu dzīvi iztīrējot, savas kļūdas analizējot un kavējoties pie lielu cilvēku domu un vērtību apceres. Tas stiprina mūsu saites ar jauno paaudzi, mēs topam pasargāti no garīga vecuma un atbalstām savas atvases viņu dvēseles stiprināšanā un sevis disciplinēšanā, kas patiesi ir vieļņgais un drošais laimes pamats zemes virsū.

Literatūra. V. Vundta raksti; H. Locka „die Seele deines Kindes“; P. Birkerta „Psychologija“; Keršēnšteina „der Begriff der Arbeitsschule“ un „der Begriff der staatsbürgerlichen Erziehung“; J. Tutiškina un A. Krisberga „Darba skola“; J. Mečņikova „Apcerējumi par cilvēka dabu“; A. Foreļa „Dzimumu kopdzīves tikumības mācība“ un „Alkohols, iedzimtība un dzimumu dzīve“; Ellen Keij „Mūsu bērnos, mūsu nākotne“; Fr. Ferstera „Schule und Charakter“; V. J. Kāneļa „Bērnu seksualā dzīve“; J. Blocha „Половой вопрос“, Vlašek'a „Die Alkoholfrage“; M. Kipersbusch „Das Alkoholverbot in Amerika“; R. Smola's „Erziehung zu gesunder Lebensführung“; „Tautas kalendārs 1926. g.“; J. Liepiņa „Kā nodrošināt

mūsu tautas nākotni"; žurn. „Jaunā Balss“ un „Nākotnes Spēks“. Imanueļa Kanta kopoti raksti; V. Olava „Galvenie virzieni ētikā“ I. un II.; P. Leshafta „Bērnu mājas audzināšana un tās nozīme“; Grant Alena „Эволюция идеи божества“ Pfeiderera „Religion und Religionen“; „Tautas audzināšana“ I., II. un III.. Viča red.; K. Dēķena „Pedagoģija“, Chvolsona „Zinātnes un reliģijas problems“ u. c.

25702

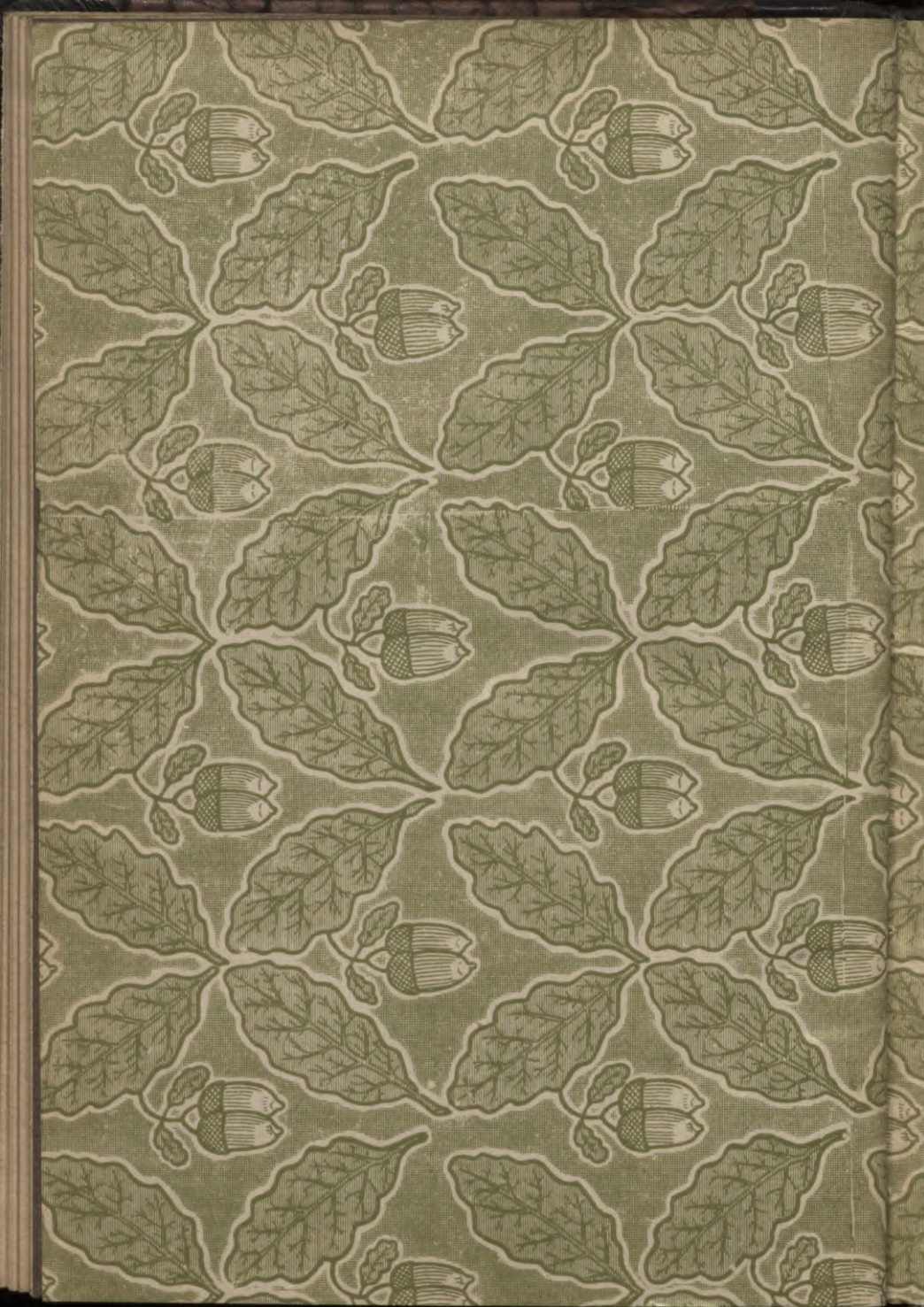
es
nie
na
ei-
II.
it-

25702

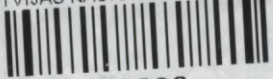
JAN 1. 1927

120

[11-]

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308110308

